

Regeringens proposition

2001/02:147

Snabbare lagföring

Prop.
2001/02:147

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 14 mars 2002

Göran Persson

Thomas Bodström
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

För att förkorta genomströmningstiderna i brottmål föreslås att åklagarens behörighet att utfärda stämning och kalla till huvudförhandling utvidgas och att åklagaren, innan talan har väckts vid domstol, får inhämta sådant yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten som avses i 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. Rättens uppdrag till åklagaren att utfärda stämning och att kalla till huvudförhandling skall ges i samråd med den berörda åklagaren eller åklagarmyndigheten.

I syfte att åstadkomma en mer effektiv brottsutredande verksamhet föreslås vidare att den som skall höras under en förundersökning skall kunna kallas till förhöret vid påföljd av vite och att möjligheten att tillgripa hämtning till förhör skall utvidgas. Beslut om att en kallelse skall förenas med vite får enligt förslaget fattas av undersökningsledaren eller av en polisman som får leda förhöret. En fråga om utdömande av vitet prövas av åklagaren. Den som har förpliktats att betala ett vite har möjlighet att begära rättens prövning av detta beslut. Den längsta tillåtna väglängden för hämtning till ett förhör under en förundersökning föreslås öka från fem mil till tio mil. Om det är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum skall hämtning få ske oavsett väglängden.

1	Förslag till riksdagsbeslut	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	4
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.	8
3	Ärendet och dess beredning	10
4	Utgångspunkter	10
4.1	Inledning	10
4.2	Snabbare genomströmning	11
4.3	Den brottsutredande verksamheten	13
5	Stämning och kallelse till huvudförhandling	13
5.1	Nuvarande ordning	13
5.2	Överväganden	14
6	Personutredningar	19
6.1	Nuvarande ordning	19
6.2	Överväganden	20
7	Vitesföreläggande vid kallelse till förhör under förundersökningen	23
7.1	Nuvarande ordning	23
7.2	Överväganden	25
8	Väglängden för hämtning till förhör	30
8.1	Nuvarande ordning	30
8.2	Överväganden	31
9	Ikraftträdande m.m.	33
10	Ekonomiska konsekvenser	33
11	Författningskommentar	34
11.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	34
11.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.	38
Bilaga 1	Författningsförslag i delbetänkandet Snabbare lagföring – Några förslag till förenklingar (SOU 2001:59)	39
Bilaga 2	Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över delbetänkandet Snabbare lagföring 1 – Några förslag till förenklingar (SOU 2001:59)	43
Bilaga 3	Lagrådsremissens lagförslag	44
Bilaga 4	Lagrådets yttrande	50
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 mars 2002	53

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2001/02:147

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken och
2. lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 23 kap. 7 § samt 45 kap. 1 och 16 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i balken skall införas två nya paragrafer, 23 kap. 6 a och
b §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

6 a §

Den som skall höras under förundersökningen får vid vite kallas att infinna sig vid förhöret, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Vite får inte föreläggas, om förhöret avses ske per telefon eller om väglängden till den plats där förhöret skall hållas överstiger tio mil från den plats där den kallade har sin bostad eller stadigvarande uppehåller sig och det inte är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum.

Beslut om vitesföreläggande enligt första stycket meddelas av undersökningsledaren eller av en polisman som får leda förhöret.

Uteblir den som har kallats vid vite, får nytt vite föreläggas i samband med kallelse till förhör en senare dag.

6 b §

Frågor om utdömande av vite som har förelagts med stöd av 6 a § prövas av åklagaren.

Den som har förpliktats att betala ett vite får inom tre veckor från det att han eller hon fick del av beslutet begära rättens prövning av detta. Begäran om sådan prövning skall göras hos åklagaren, som med eget

yttrande skall överlämna ärendet till rätten.

Om någon begäran om rättens prövning inte har gjorts inom den angivna tiden, får åklagarens beslut verkställas enligt utsökningsbalken.

7 §¹

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, femtio kilometer, må han hämtas till förhöret.

Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av femtio kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Är den som skall höras anhållen eller häktad, skall han inställas å plats, som bestämts för förhöret.

Den som utan giltig orsak underlåter att följa en kallelse att inställa sig till ett förhör får hämtas till förhöret, om det har satts ut att hållas på en plats inom en väglängd av tio mil från den plats där han eller hon har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig.

Utan föregående kallelse får den som uppehåller sig inom en väglängd av tio mil från den plats där förhör skall hållas hämtas till förhöret, om undersökningen avser ett brott på vilket fängelse kan följa och det skäligen kan befaras att han eller hon inte skulle följa en kallelse eller att han eller hon med anledning av en kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

När det är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum, får hämtning enligt första eller andra stycket ske oavsett väglängden.

Hämtning till förhör av den som skall höras som vittne eller annars utan att vara misstänkt för brott, bör äga rum endast när det föreligger skäl av särskild vikt för en sådan åtgärd.

Är den som skall höras anhållen eller häktad, skall han eller hon inställas på den plats som bestämts för förhöret.

¹ Senaste lydelse 1969:588.

45 kap.**1 §**

Vill åklagaren väcka åtal, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan om stämning å den som skall tilltalas; rätten äge dock i den omfattning, som finnes lämplig, uppdraga åt åklagare att själv utfärda stämning.

Åtal skall anses väckt, då stämningensansökan inkom till rätten eller, om åklagaren utfärdat stämning, då denna delgavs den tilltalade.

Ej må mot den tilltalade nytt åtal väckas för gärning, för vilken han redan står under åtal.

Åtal väcks genom att åklagaren hos rätten skriftligen ansöker om stämning mot den som skall tilltalas. Åtal skall anses väckt när stämningensansökan kom in till rätten.

Rätten får i samråd med den berörda åklagaren eller åklagarmyndigheten uppdra åt åklagare att utfärda stämning. I sådant fall skall åklagaren i samband med att stämning utfärdas ge in ett exemplar av stämningen till rätten. Åtal anses väckt när detta exemplar kom in till rätten.

Nytt åtal får inte väckas mot den tilltalade för gärning för vilken han eller hon redan står under åtal.

16 §²

Stämning, som utfärdas av åklagare, skall innehålla vad i 4 § stadgas om stämningensansökan och vara undertecknad av åklagaren.

I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock ej, om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet finner uppenbart, att bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas. Om det är lämpligt, må åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

Då mål av åklagare utsättes till huvudförhandling, åligge honom att iakttaga de föreskrifter om tiden för huvudförhandling, som meddelats av rätten; åklagaren äge ombesörja

En stämning som utfärdas av åklagaren skall ha det innehåll som i 4 § anges om stämningensansökan och vara undertecknad av åklagaren.

I stämningen skall åklagaren dessutom förelägga den tilltalade att inom en viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten ange de bevis som han eller hon vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis. Det gäller dock inte om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller någon annan omständighet finner att det är uppenbart att bevis inte kommer att anges av den tilltalade. Om det är lämpligt, får åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

En åklagare som sätter ut ett mål till huvudförhandling skall följa de föreskrifter om tiden för huvudförhandling som meddelats av rätten. Åklagaren får ombesörja sådana

² Senaste lydelse 1994:420.

kallelser och förelägganden, som avses i 15 §.

Stämningen skall med *därvid* fogade handlingar delges den tilltalade. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress, som saknar betydelse för åtalet, skall inte framgå av de handlingar som delges. Sedan stämningen *delgivits*, skall *den med bevis därom omedelbart tillställas* rätten.

kallelser och förelägganden som avses i 15 §. Prop. 2001/02:147

Stämningen *och till denna* fogade handlingar skall delges den tilltalade. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress, som saknar betydelse för åtalet, skall inte framgå av de handlingar som delges. Sedan stämningen *delgetts* skall *bevis om detta ges in till rätten. När sådana kallelser och förelägganden som avses i tredje stycket delgetts, skall de med bevis om delgivning ges in till rätten.*

Frågor om utdömande av viten som förelagts i en kallelse med stöd av tredje stycket prövas av rätten utan särskild ansökan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Prop. 2001/02:147

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

dels att 1–2 och 7 §§ skall ha följande lydelse,

dels att i 3–6 och 9 §§ ordet frivårdsmyndigheten skall bytas ut mot den lokala kriminalvårdsmyndigheten.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall *rätten* inhämta yttrande från *frivårdsmyndigheten*.

Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller om *rätten inhämtar utredningen* på annat sätt.

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han *eller hon* avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall *ett* yttrande *inhämtas* från *den lokala kriminalvårdsmyndigheten*.

Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller om *den inhämtas* på annat sätt.

2 §

Beslut att inhämta yttrande från *frivårdsmyndigheten* skall meddelas så snart det lämpligen kan ske. *Om allmänt åtal inte har väckts, får beslut meddelas endast under förutsättning att den misstänkte har erkänt gärningen eller det annars finns sannolika skäl för misstanken att han har begått brottet.*

Ett beslut att inhämta yttrande från *den lokala kriminalvårdsmyndigheten* meddelas *av rätten*. *Innan allmänt åtal har väckts, får beslut meddelas av åklagaren. Beslutet skall meddelas så snart det lämpligen kan ske.*

Om allmänt åtal inte har väckts, får beslut att inhämta yttrande meddelas endast under förutsättning att den misstänkte har erkänt gärningen eller det annars finns sannolika skäl för misstanken att han eller hon har begått brottet.

7 §

Rätten får, när det finns skäl till det, förordna en läkare att avge läkarintyg om en misstänkt, under

Rätten får, när det finns skäl till det, förordna en läkare att avge läkarintyg om en misstänkt, under

förutsättning som anges i 2 § andra meningen. Om rätten särskilt anger det i förordnandet, skall intyget omfatta de medicinska förutsättningarna för att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om avfattningen av läkarintyget. Endast en läkare som får avge utlåtande över en rättspsykiatrisk undersökning får förordnas att avge ett sådant intyg som avses i första stycket andra meningen.

En misstänkt som inte är häktad är skyldig att inställa sig för läkarundersökning på tid och plats som läkaren bestämmer. Om den misstänkte inte inställer sig får polismyndigheten lämna handräckning för att han skall komma till undersökningen.

förutsättning som anges i 2 § andra stycket. Om rätten särskilt anger det i förordnandet, skall intyget omfatta de medicinska förutsättningarna för att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning.

En misstänkt som inte är häktad är skyldig att inställa sig för läkarundersökning på tid och plats som läkaren bestämmer. Om den misstänkte inte inställer sig får polismyndigheten lämna handräckning för att han *eller hon* skall komma till undersökningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

Regeringen beslutade den 7 december 2000 att tillkalla en beredning med uppgift att verka för rättsväsendets utveckling. En huvuduppgift för beredningen är att undersöka möjligheterna att med bibehållen rätts-säkerhet öka effektiviteten och kvaliteten i rättsväsendets arbete. När det gäller lagföring av brott skall beredningen särskilt undersöka möjligheterna att förkorta den genomsnittliga genomströmningstiden från brottsanmälan till dom och straffverkställighet. Beredningen skall också särskilt överväga på vilket sätt brottsutredningsverksamheten kan förbättras. Beredningen skall vidare uppmärksamma frågor om myndigheters lokalisering. I beredningens uppgift ingår även att överväga frågor om utbildning, kompetensutveckling och personalrörlighet inom rättsväsendet. Beredningen skall bedriva arbetet i nära samverkan med berörda myndigheter inom rättsväsendet och därvid ta hänsyn till det utvecklingsarbete som pågår. Delbetänkanden skall presenteras av beredningen efter hand som olika frågor behandlas. Beredningen skall före utgången av år 2003 redovisa det aktuella läget inom rättsväsendet för de frågor som omfattas av utredningen och en plan för det fortsatta arbetet.

Beredningen, som har antagit namnet Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU), har till regeringen överlämnat delbetänkandet Snabbare lagföring 1 – Några förslag till förenklingar (SOU 2001:59). Beredningens lagförslag finns i *bilaga 1*. Delbetänkandet har remissbehandlats. I *bilaga 2* finns en förteckning över remissinstanserna. Remissvaren och en remissammanställning finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr Ju2001/5337).

Lagrådet

Regeringen beslutade den 14 februari 2002 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 3*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 4*. Lagrådet har framfört några synpunkter när det gäller förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken. Regeringen har i stort följt Lagrådets yttrande. Regeringen återkommer till Lagrådets synpunkter i avsnitt 5.2, 7.2 och 8.2.

4 Utgångspunkter

4.1 Inledning

Rättsväsendet skall sörja för medborgarnas rättstrygghet och rättssäkerhet. Här ligger bl.a. krav på att brott skall utredas och leda till lagföring så snabbt och effektivt som möjligt utan att rättssäkerhetskraven åsidosätts.

I syfte att säkerställa att rättsväsendet kan svara upp mot högt ställda krav på snabbhet, effektivitet och rättssäkerhet bedrivs ett omfattande utvecklingsarbete inom rättsväsendet. Reformarbetet skall utgå från ett medborgarperspektiv och en helhetssyn på verksamheten inom rättsväsendet. Medborgarperspektivet innebär att det alltid är nyttan för den en-

skilde medborgaren av tilltänkta förändringar och reformer som skall stå i fokus. Helhetssynen innebär bl.a. att konsekvenserna för samtliga myndigheter av tilltänkta reformer och förändringar måste beaktas.

Det är enligt regeringens bedömning angeläget att förkorta genomströmningstiderna från brottsanmälan till dom. En rimlig handläggningstid främjar såväl kvalitet som rättssäkerhet i brottsutredningsverksamheten. Om inte brott utreds och gärningsmän lagförs inom rimlig tid riskerar exempelvis avgörande bevis försvinna och vittnen glömma viktiga detaljer. En snabbare handläggning är också viktig från kriminalpolitiska utgångspunkter. Tydligheten i samhällets reaktioner på brott gagnas av att dom och straffverkställighet kan ske snabbt efter att ett brott har begåtts. En snabbare handläggning är också viktig ur ett brottsofferperspektiv. Åtgärder för att korta handläggningstiderna för brottmål är således av stor vikt för att nå en högre kvalitet i rättsskipningen och för att stärka medborgarnas tilltro till rättsväsendet.

För att nå en ökad snabbhet och effektivitet krävs bl.a. en utvecklad myndighetssamverkan. Samverkan skall ske med respekt för den grundläggande rollfördelningen mellan rättsväsendets myndigheter. Runt om i landet har försöksprojekt pågått som syftar till att korta de totala genomströmningstiderna. Ett av flera medel som man i projekten har använt har varit att öka parallelliteten i handläggningen (se vidare nedan avsnitt 4.2).

Värdet av ökad effektivitet och kvalitet i rättsväsendets arbete får inte medföra att den enskildes rättssäkerhet försämras eller att de krav och åligganden som ställs på enskilda inte står i proportion till värdet av åtgärderna. Som närmare framgår av redogörelsen för regeringens förslag i kommande avsnitt anser regeringen att kraven på effektiviteten, kvalitet och rättssäkerhet väl har kunnat förenas.

4.2 Snabbare genomströmning

Granskning av rättsväsendets myndigheter

Under senare år har en omfattande granskning ägt rum av rättsväsendets myndigheter.

I rapporten *Brottmålskedjan – i Sverige och andra länder* (RRV 1999:30) kartlägger och analyserar RRV olika problemområden inom den s.k. brottmålskedjan. I framställningen betonas aktiviteter och samverkan mellan huvudaktörerna i denna kedja. Man framhåller bl.a. betydelsen av rollfördelning, samlokalisering, parallellitet i handläggningen och prioriteringsordning.

I rapporten redovisas olika försöksverksamheter där man försöker få aktiviteter hos de olika aktörerna att äga rum delvis parallellt. Det innebär att nästa aktör i brottmålsförfarandet påbörjar handläggningen innan den tidigare aktören är helt klar med sin del. RRV konstaterar att erfarenheterna från dessa försök visar att ökad parallellitet leder till minskade kostnader och till högre kvalitet, t.ex. i form av högre kvalitet i utsagor från vittnen.

I rapporten *Brottmålskedjan – rättsadministrativ analys med internationella jämförelser* (RRV 2001:3) redovisas bl.a. hur lång tid det tar

för rättssystemet att hantera några vanligt förekommande brottmåls-ärenden med en misstänkt gärningsman från brottsanmälan till dom i tingsrätt. RRV framhåller i sin rapport att en stor del av genomströmningstiderna egentligen består av liggetider (s. 20).

JO genomför sedan hösten 1999 en granskning av den brottsutredande verksamheten vid olika polismyndigheter i landet. Granskningen, som sker i form av inspektioner, avser bl.a. polisens handläggningstider i denna verksamhet. Vid samtliga hittillsvarande inspektioner där beslut meddelats har JO konstaterat att handläggningstiderna när det gäller utredningsverksamheten är anmärkningsvärt långa.

Den redovisade granskningen ger stöd åt uppfattningen att de totala genomströmningstiderna när det gäller hanteringen av brottmål generellt sett är för långa och att åtgärder behöver vidtas för att förfarandet vid rättsväsendets myndigheter skall bli snabbare.

Försöksverksamhet

Runt om i landet pågår en rad försöksprojekt som syftar till att förkorta de totala genomströmningstiderna från brottsanmälan till dom. Syftet skall uppnås genom i första hand ett ökat samarbete inom rättsväsendet på de orter där projekten pågår. I de flesta projekt finns en målsättning om att tiden mellan brottsanmälan och dom skall vara cirka fyra veckor. De första projekten startade för cirka två år sedan i Handen (SL-projektet) och i Jönköping (KLÖS-projektet). Dessa projekt är numera avslutade men på dessa orter arbetar man fortfarande på det sätt som utvecklades i projekten.

I projekten valdes vissa brottstyper ut för den snabbare handläggningen. SL-projektet i Handen koncentrerade sig på brottstypen våld mot kvinnor. I KLÖS-projektet koncentrerade man sig inledningsvis på bl.a. enklare misshandelsbrott, enklare stöldbrott och viss trafikbrottslighet. Efter en tid bestämdes dock att det inte skulle finnas någon begränsning vad gällde brottstyp i det sistnämnda projektet. Samtliga brott som lämpade sig för en snabb handläggning kunde således ingå i projektet. Inte i något av projekten handlades dock mål med häktade eller ungdomsmål.

Ett av flera medel som man använde för att minska genomströmningstiderna var att öka parallelliteten i handläggningen. I Handen innebar det att åklagaren redan under förundersökningen beslutade att inhämta viss personutredning i de fall då sådan erfordrades. Det rörde sig om yttranden från den lokala kriminalvårdsmyndigheten enligt bestämmelsen i 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Man gjorde också en översyn av rollfördelningen mellan framför allt polis och åklagare men även mellan åklagare och domstol. När det gäller rollfördelningen mellan polis och åklagare lät man i Jönköping åklagaren inträda som förundersökningsledare i samtliga brottsutredningar som handlades inom ramen för projektet. I Handenprojektet innebar översynen av rollfördelningen inte bara att åklagare beslutade om viss personutredning utan också att åklagaren gavs behörighet att utfärda stämning och kalla till huvudförhandling. Tingsrätten upplät en särskild dag per vecka för sådana förhandlingar.

I båda projekten infördes också särskilda tidsfrister för brottsutredningsförfarandet och för när huvudförhandling skulle äga rum. I Handen bestämdes tiden för brottsutredningsförfarandet till fyra dagar från brott till beslut i åtalsfrågan. Redan veckan efter det att åtalsbeslut fattats skulle huvudförhandling äga rum. Det kan nämnas att i Handen polisen var aktiv för att få tilltalade, målsäganden och vittnen att komma till huvudförhandlingen. Det innebar att polisen redan under förundersökningen talade om för berörda vilken dag en huvudförhandling kunde beräknas äga rum.

En positiv effekt – vid sidan av minskade genomströmningstider – uppges för t.ex. domstolarnas del ha varit att antalet inställda huvudförhandlingar minskat. Vad gäller Handenprojektet har det sedan projektet pågått en tid konstaterats att det skett en minskning i antalet anmälda fall av misshandel riktad mot kvinnor inom domkretsen. Bland dem som deltagit i projektet finns uppfattningen att detta har sin grund i att samhällets reaktion på brottet kommit snabbare.

4.3 Den brottsutredande verksamheten

Det anmäls årligen drygt en miljon brott i Sverige. Uppklaringsprocenten för samtliga brott år 1998 var 27 procent. Samma år uppgick upplklaringsprocenten för brott mot brottsbalken till 20 procent. Andelen upplklarade brott har minskat successivt, främst sedan början av 1980-talet. Det har dock skett en tydlig förbättring under de senaste två åren.

Det totala antalet ärenden som redovisades från polisen till åklagare minskade med 9 procent mellan åren 1998 och 1999. Betydande minskningar i denna del gällde för kategorierna tillgrepps- och skadegörelsebrott, våldsbrott, ekobrott och övriga brott. Endast 14 procent av polisens ärenden överlämnas nu till åklagare mot 26 procent vid mitten av 1990-talet. Drygt en miljon ärenden lades ned eller skrevs av under år 1998 på grund av att spaningsuppslag saknades eller spaningarna inte gett något resultat.

Polisen har uppgivit att det är svårt att få personer som kallas till förhör under en förundersökning att inställa sig till förhöret. Som ett sätt att komma till rätta med detta har framförts att sanktionssystemet vid utevaro borde effektiviseras.

5 Stämning och kallelse till huvudförhandling

5.1 Nuvarande ordning

Ett allmänt åtal väcks i allmänhet genom att åklagaren ger in en skriftlig stämningsansökan till tingsrätten. Det är sedan domstolens sak att utfärda stämning och delge den tilltalade stämningen. Enligt undantagsregler i 45 kap. 1 och 16 §§ RB får dock rätten i lämplig omfattning uppdra åt åklagare att utfärda stämning. I det fallet anses åtalet väckt när åklagaren har delgett den tilltalade stämningen. En stämning som utfärdas av åklagaren skall innehålla samma uppgifter som en stämningsansökan.

Detta innebär att åklagaren skall lämna uppgifter bl.a. om den brottsliga gärningen och de bevis som åberopas.

I stämningen skall åklagaren normalt förelägga den tilltalade att inom en viss tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppge de bevis som han eller hon vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad som skall styrkas med varje bevis. Om det är lämpligt får åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandlingen. Om åklagaren sätter ut ett mål till huvudförhandling, skall han eller hon iaktta de föreskrifter om tiden för huvudförhandling som meddelas av rätten. Åklagaren får också ombesörja kallelser av vittnen och andra till förhandlingen. Sedan stämningen har delgetts skall den med bevis om delgivningen omedelbart sändas till rätten.

Enligt förarbetena till rättegångsbalken (se NJA II 1943 s. 564) kan systemet med åklagarstämning tillämpas t.ex. beträffande alla ordningsföreseelser och beträffande vissa andra grupper av brott då den misstänkte erkänt gärningen eller det av annat skäl finns anledning anta att förberedande åtgärder inte behövs.

5.2 Överväganden

Regeringens förslag: Åklagares behörighet att utfärda stämning och kalla till huvudförhandling utvidgas. När rätten vill ge åklagare i uppdrag att utfärda stämning och att kalla till huvudförhandling skall det ske i samråd med den berörda åklagaren eller åklagarmyndigheten. En åklagare som utfärdar stämning skall ge in ett exemplar av stämningen till rätten och åtal skall anses väckt när detta exemplar har kommit in till rätten. Frågor om utdömmande av sådana viten som åklagaren förelagt i kallelser prövas av allmän domstol.

Beredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens. Beredningen föreslår att kravet på att åklagaren undertecknar stämningen tas bort så att även andra anställda inom åklagarväsendet än åklagare skall kunna ges i uppdrag att utfärda stämning sedan en åklagare har beslutat om sådan.

Remissinstanserna: Det helt övervägande antalet remissinstanser har tillstyrkt förslagen eller förklarat att man inte har någon erinran mot att de genomförs. Förslagen avstyrks av *Mora* och *Örebro tingsrätter*, *Helsingborgs tingsrätt* (majoriteten), *Ekobrottsmyndigheten*, *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* samt *Statstjänstemannaförbundet (ST-Domstol och ST-Åklagarväsendet)*. Flera remissinstanser är tveksamma till om förslagen innebär några effektivitetsvinster. Några menar att förfarandet med åklagarstämningar är möjligt att använda endast i enklare mål och/eller inom vissa delar av landet. Prioriterings- och resursfrågor berörs också i en del remissyttranden. Flera remissinstanser, bl.a. *JO*, *JK*, *Riksåklagaren (RÅ)* och *fakultetsnämnden*, berör principiella frågor om förhållandet mellan domstol och åklagare och vad en förändring kan komma att få för betydelse för tilltalades tilltro till domstolarnas opartiskhet. *JO* och *fakultetsnämnden* anser att de fall i vilka åklagarstämningar inte skall få användas bör anges i lag.

Åklagarens behörighet att utfärda stämning

I syfte att minska de totala genomströmningstiderna i brottmål föreslår beredningen att åklagares behörighet att utfärda stämning och kallelse till huvudförhandling utvidgas. De bestämmelser i 45 kap. RB som reglerar dessa frågor bör enligt beredningen inte längre betraktas som undantagsregler. I beredningsförslaget behålls den nuvarande ordningen enligt vilken det är rätten som skall ge åklagaren i uppdrag att utfärda stämning. Uppdraget skall dock enligt beredningsförslaget lämnas av rätten i samråd med åklagaren. Förslaget läggs fram mot bakgrund bl.a. av de goda erfarenheterna från försöksprojekten som pågått i olika delar av landet (jfr avsnitt 4.1). Tanken med förslaget är att öppna möjligheter till att anpassa förfarandet till de lokala förhållandena. Det bör enligt beredningen ankomma på lokala åklagarkammare och tingsrätt att gemensamt komma överens om den närmare utformningen just på deras ort. Beredningen tror att systemet med åklagarstämning i fortsättningen bör kunna tillämpas i stor utsträckning. Beredningen lämnar en mängd synpunkter på hur ett system med åklagarstämning kan och bör utformas i praktiken.

Flera remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, är odelat positiva till beredningsförslaget. Några remissinstanser tar tillfället i akt att redovisa sin uppfattning om hur man kan få ett system med åklagarstämning att fungera väl. Det gäller t.ex. *Handens tingsrätt* som under flera år har utvecklat ett sådant system (SL-projektet). Andra domstolar som inom ramen för det gällande regelsystemet försökt att åstadkomma snabbförfaranden i brottmål har lämnat praktiskt värdefulla synpunkter på andra lösningar. Det gäller bl.a. *Jönköpings tingsrätt* (KLÖS-projektet) och *Karlstads tingsrätt* (KLIV-projektet). Det är dock även många remissinstanser som ställer sig tveksamma till om man verkligen kan nå några effektivitetsvinster genom systemet med åklagarstämning och om inte eventuella vinster i snabbhet huvudsakligen endast återspeglar omprioriteringar som har skett.

Några remissinstanser är kritiska till förslaget med åklagarstämmingar med hänvisning till att det förändrar rollfördelningen mellan domstol och åklagare. Vilka roller som domstolarna och åklagarna bör ha styrs av en mängd olika faktorer. Vissa krav är oeftergivliga. Systemet måste sålunda garantera rättssäkerheten och vara ägnat att sörja för tilltro till domstolarnas opartiskhet. Några av remissinstanserna menar att de tilltalades förtroende kan minska genom att åklagarna inte längre bestämmer endast vilka som skall svara vid domstol och för vad de skall svara utan också vid vilken tidpunkt de skall göra detta. *RÅ* anser att gränsen mellan domstolens uppgifter och åklagarens kan komma att bli otydlig. Regeringen anser dock inte att det föreligger någon beaktansvärd risk att åklagaren skulle få ett alltför stort inflytande över rättegången. Det normala är visserligen att åklagaren endast ger in en stämningsansökan och att rätten innan stämning utfärdas skall göra en prövning av om det föreligger ett rättegångshinder som skall föranleda avvisning. Denna prövning kommer, när åklagaren har utfärdat stämning, inte att ske förrän efter det att stämningen har utfärdats och antagligen även delgetts. Detta är dock enligt regeringens uppfattning inte något avgörande hinder mot

systemet med åklagarstämningar. Antalet omedelbart avvisade stämningensansökningar är för övrigt vid allmänt åtal försvinnande litet. Att den ena av två parter i samråd med domstolen bestämmer tidpunkten strider inte mot den vedertagna principen om "equality of arms".

När det gäller frågor om hur tilltalade uppfattar frågor av nu berört slag kan man endast spekulera. Regeringen betraktar farhågor av den art som vissa remissinstanser har gett uttryck för som överdrivna. Risken för att den tilltalades tilltro till domstolarnas opartiskhet sjunker torde inte vara mindre i de fall där domstolen enligt den nuvarande huvudregeln i rättegångsbalken utfärdar stämning. En tilltalad som inte är bevandrad inom processrätten kan nämligen lätt få uppfattningen att domstolen när den utfärdar sin stämning preliminärt har ställt sig bakom åklagarens framställning. Som *Domstolsverket* anfört finns det redan i andra länder en utveckling som innebär att parterna görs ansvariga för förberedande åtgärder inför domstolens behandling av saken. En sådan utveckling kan ses som en ytterligare markering av domstolens opartiskhet. Självfallet måste dock, särskilt i fall där åklagarstämningar sker, såväl åklagaren som rätten vara tydliga i sina upplysningar till den tilltalade och andra om vart dessa skall vända sig med eventuella framställningar eller påpekanden om t.ex. förhinder.

Regeringen kan inte se några principiella hinder mot en utvidgad tillämpning av systemet med åklagarstämningar i enlighet med beredningsförslaget. Det är enligt regeringen angeläget att skapa möjligheter att anpassa förfarandet till lokala förhållanden. Viktigt i sammanhanget är att systemet är fakultativt. Ingen domstol skall påtvingas någon lösning och det kommer fortfarande att vara domstolens uppgift att, i viss utsträckning i samråd med åklagare, planera den dömande verksamheten och prioritera målen på ett riktigt sätt. *Lagrådet* påpekar i sitt yttrande att det är oklart på vilket sätt det föreslagna samrådet är tänkt att ske eller vilken betydelse den enskilde åklagarens inställning till uppdraget har. Enligt *Lagrådet* kan, när det inte endast är fråga om uppdrag i ett konkret mål, en lämplig ordning vara att rätten skall samråda med den åklagarmyndighet där åklagarna tjänstgör innan beslut fattas i saken, varvid myndigheten efter delegation torde kunna representeras av t.ex. chefen för en åklagarkammare. Därefter kan uppdrag ges åt åklagare med den avgränsning av kretsen som kan finnas lämplig.

Regeringen delar *Lagrådets* uppfattning att det i sådana fall som inte endast rör konkreta mål är lämpligt att samråd sker mellan rätten och åklagarorganisationen. Regeringen godtar därför *Lagrådets* förslag att i den aktuella bestämmelsen ange att rätten skall besluta i samråd med den berörda åklagaren eller åklagarmyndigheten. En annan sak är att en löpande dialog mellan rätten och berörda åklagare ofta torde vara påkallad för att kunna anpassa tillämpningen av systemet med åklagarstämningar efter ändrade förhållanden och nya situationer.

Effektiviteten av ett system med åklagarstämningar är långtifrån någon självklarhet. Remissyttrandena ger klara belägg för att det inte går att åstadkomma någon enhetlig ordning för tillämpningen över hela landet av ett sådant system. Förutsättningarna växlar från tingsrätt till tingsrätt beroende på målsammansättning, geografiska förhållanden och mycket annat. För att man skall få brottmål handlagda snabbare behöver man parallella och flexibla regelsystem som kompletterar varandra och kan

utnyttjas på olika sätt på olika orter. Regeringen ser mycket positivt på de lokala initiativ av skiftande slag som utvecklats i syfte att förkorta handläggningstiderna i brottmål och bedömer att arbetet med att lösa frågor i syfte att åstadkomma optimala lösningar fortfarande kan sägas befinna sig i en utvecklingsfas. Beredningens överväganden och den remissbehandling som nu har förekommit ger ett gott underlag för det fortsatta arbetet.

Gränserna för åklagarens behörighet att utfärda stämning, m.m.

Ett system med åklagarstämning aktualiserar också frågor om gränserna för systemets tillämplighet. Åklagarsidan kan givetvis aldrig tillåtas att blanda sig i frågor om hur den tilltalade skall vara företrädd i rättegången. Offentliga försvarare måste således alltid förordnas av rätten och åklagarsidan skall inte kunna påverka valet. Detta medför dock principiellt sett inte något hinder mot åklagarstämning ens i det fallet att det är klart att en offentlig försvarare kommer att behöva förordnas. Beredningen anser att det dock kan utgöra ett praktiskt hinder och menar att systemet med åklagarstämning inte bör tillämpas i de fall där den misstänkte begär att en viss person skall förordnas som offentlig försvarare. Några remissinstanser ställer sig bakom beredningsuttalandena på den punkten och några av dem menar till och med att man skall lagfästa ett förbud mot åklagarstämning när en offentlig försvarare skall förordnas. Det är dock samtidigt flera remissinstanser, bl.a. *flera hovrätter, Handens tingsrätt* och *Domstolsverket*, som menar att de praktiska problem som beredningen pekar på utan större svårighet kan lösas. Regeringen kan inte finna att det föreligger tillräckliga skäl att ställa upp något formellt hinder mot åklagarstämning för det fallet att ett försvararförordnande kan bli aktuellt. Detta gäller även om den tilltalade angett att han vid huvudförhandlingen vill företrädas av en viss advokat som försvarare. I stället kan det enligt regeringen överlämnas åt rätten att i samråd med åklagaren dra upp riktlinjer för hur de praktiska frågorna med försvararförordnanden skall lösas. För de fall där den misstänkte skall biträdas av en försvarare vid huvudförhandlingen utan att han eller hon under förundersökningen har pekat ut någon viss advokat måste, som *Lagrådet* påpekat, beaktas att kallelsen inte får ske så att advokaturvalet blir alltför begränsat. På större orter bör några problem dock knappast behöva uppstå. Delvis samma frågor kan uppstå när det finns ett behov av målsägandebiträde. Även i dessa fall anser regeringen att frågorna kan lösas av rätten och åklagaren i samråd.

Beredningen anser vidare att åklagarstämmingar inte bör förekomma om det i målet förekommer ett sådant tvångsmedel som innebär att rätten har att bevaka att åtal väcks inom viss tid. Som exempel kan nämnas det fallet att rätten har beslutat om häktning och kvarstad. Vid t.ex. häktning måste rätten också bevaka att det väckta åtalet är sådant att tvångsåtgärden skall bestå. Enligt de nuvarande reglerna anses i huvudfallet ett allmänt åtal vara väckt när åklagarens stämningsansökan kommer in till rätten, medan vid åklagarstämning åtalet anses väckt när stämningen delges den tilltalade. Delgivningen verkställs genom åklagaren och rätten har ingen möjlighet att omedelbart konstatera att delgivning har skett. Beredningen menar att det inte finns några sakliga skäl för att ha skilda

lösningar för de båda fallen. Beredningen föreslår därför att åklagaren i samband med att en åklagarstämning utfärdas skall ge in ett exemplar av den till rätten och att åtalet skall anses vara väckt när detta exemplar har kommit in till rätten. Remissinstanserna har allmänt godtagit det förslaget och även regeringen anser att det bör genomföras. Därmed kommer frågan om användande av åklagarstämning efter ett av rätten beslutat tvångsmedel i ett nytt läge. I den mån rätten kan bygga upp rutiner som medför att det blir lika enkelt att bevaka att en åklagarstämning ges in som det med nuvarande regler är att bevaka att en stämningsansökan kommer in bör det, som flera remissinstanser har påpekat, i dessa fall inte föreligga något hinder mot en åklagarstämning.

Bestämmelser om att åtal skall väckas inom viss tid finns också i 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Med anledning av dessa regler bör enligt beredningen även ungdomsmål vara undantagna från åklagarstämning. Det är emellertid att märka att rätten i normala fall inte annat än i efterhand kan kontrollera om åklagaren iakttagit de särskilda reglerna om tidsfrister för ungdomsmål. Denna efterhandskontroll blir, åtminstone om tidpunkten för väckande av ett åtal genom åklagarstämning bestäms på det av beredningen föreslagna sättet, lika effektiv som om åtal väcks på vanligt sätt.

Ett ytterligare exempel beredningen ger på fall i vilka man inte bör använda åklagarstämning är att rätten skall grunda sin behörighet på någon av de fakultativa forumreglerna i 19 kap. 1, 3 och 6 §§ RB. Fallen är inte vanliga och det är en självklarhet att rätten inte ger åklagaren möjlighet att stämma i de fall där rätten kan komma att behöva besluta om avvisning på grund av en forumbrist.

Sammanfattningsvis har regeringen svårt att finna exempel på fall där en användning av systemet med åklagarstämning skall vara utesluten. Avgörande för användningen är i stället effektivitetsfrågorna. Särskilt för sådana fall där frågor om offentliga försvarare, målsägandebiträden eller bevisning från den tilltalades sida kan bli aktuella är det nog svårt att uppnå det eftersträvade målet med en snabbare genomströmning av brottmålen. Med ett fakultativt system där rätten fritt beslutar i samråd med åklagarna om systemets användning är det dock knappast någon risk att inte effektivitetsfrågorna blir tillräckligt beaktade. Mycket talar för att systemet kommer att i större utsträckning användas endast när det gäller relativt enkla fall. Regeringen ser det under alla omständigheter som viktigt att söka undanröja varje onödigt hinder när det gäller att åstadkomma en snabbare hantering.

Skall andra än åklagare kunna ges i uppdrag att utfärda stämning?

Beredningen förslår att även andra anställda inom åklagarväsendet än åklagare skall kunna ges i uppdrag att utfärda stämning sedan en åklagare har beslutat om stämning. Även uppgiften att underteckna och expediera kallelser och förelägganden skall enligt beredningens förslag kunna skötas av andra anställda än åklagare. Beredningen förslår dock ingen ändring i den nuvarande regeln att de stämningsansökningar som vid allmänt åtal ges in till rätten skall vara undertecknade av åklagaren.

Det nu berörda förslaget har av remissinstanserna lämnats utan erinran. Förebilden till förslaget har beredningen hämtat från vissa regler i tings-

rättsinstruktionen som ger domstolsbiträden möjlighet att utfärda stämning sedan en lagfaren domare beslutat om stämning och som ger dem möjlighet att också underteckna och expediera kallelser m.m. En stämning utfärdad av domstolen utgör ett föreläggande att svara på det som sägs i en stämningsansökan. Beslutet om att domstolen skall utfärda stämning är i sig mycket kort. En vid en åklagarmyndighet utfärdad stämning är av ett annat slag, eftersom den i sig upptar även det som annars finns i stämningsansökningen. Man kan därmed inte nå samma vinster av en delegering och en sådan är också förenad med vissa risker för att det uppstår fel. Regeringen menar därför att endast uppgiften att underteckna och expediera kallelser bör kunna skötas av andra anställda än åklagare. I den delen behövs det emellertid enligt regeringen ingen lagändring, eftersom den av beredningen förordade ordningen redan tydligt framgår av den nuvarande lydelsen av 45 kap. 16 § RB enligt vilken åklagaren skall "ombesörja" kallelser och förelägganden.

Utdömande av vite

I den stämning och de kallelser till rätten som åklagaren utfärdar med stöd av 46 kap. 15 § RB skall regelmässigt ingå förelägganden att inställa sig till en huvudförhandling vid påföljd av vite. Åklagaren har att kontrollera att stämning och kallelser som har utfärdats av honom eller henne har delgetts den tilltalade och övriga kallade samt att därefter ge in kallelser och delgivningsbevis till rätten. Av 6 § andra stycket viteslagen följer att det ankommer på åklagaren att pröva om vitet skall dömas ut, om den kallade inte inställer sig. Beredningen anser att en fråga om vitesutdömande i stället bör prövas av rätten som har att pröva alla andra sådana frågor när det gäller underlåtenhet att inställa sig till en huvudförhandling. Förslaget kommer till uttryck genom att det i 45 kap. 16 § RB tas in en bestämmelse om rättens vitesutdömande. Bestämmelsen tar över viteslagens bestämmelse. Regeringen anser att beredningens förslag, som har godtagits av remissinstanserna, bör genomföras.

6 Personutredningar

6.1 Nuvarande ordning

Domstolen har en skyldighet att se till att det finns utredning om den tilltalades levnadsomständigheter och om de personliga förhållanden som kan vara av betydelse för bedömningen av påföljdsfrågan, om det är fråga om att döma till annan påföljd än böter eller det annars finns särskild anledning (jfr 35 kap. 6 §, 45 kap. 12 § och 46 kap. 9 § RB). De former av personutredning som är vanligast förekommande är yttrande från frivården, läkarintyg, upplysningar från socialnämnden och rättspsykiatrisk undersökning.

Viss utredning om den tilltalades person skall ingå i förundersökningsprotokollet och således infor dras redan under förundersökningen (4, 21 och 21 a §§ förundersökningskungörelsen, 1947:948). Det gäller t.ex.

uppgift om den misstänktes inkomst- och förmögenhetsförhållanden, yrke eller anställning samt bostadsort.

Yttrande från frivården, upplysningar från socialnämnd samt läkarintyg regleras i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

I lagens 1 § föreskrivs att när det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han eller hon avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall rätten inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten. Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller rätten inhämtar utredningen på annat sätt.

Av 2 § i lagen framgår att ett beslut att inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten skall meddelas så snart det lämpligen kan ske. Om allmänt åtal inte har väckts, får beslut meddelas endast under förutsättning att den misstänkte har erkänt gärningen eller det annars finns sannolika skäl för misstanken att han eller hon har begått brottet.

I 6 § finns bestämmelser om upplysningar från socialnämnd. Enligt paragrafen skall socialnämnden på begäran lämna upplysningar om den misstänkte och föreslå de åtgärder som nämnden anser behövs för att främja hans eller hennes anpassning i samhället. Behörig att begära upplysningar är rätten, åklagare och frivårdsmyndighet.

När det gäller ungdomsmålen finns en särskild bestämmelse såvitt avser yttrande från frivården i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). I fråga om den som inte fyllt 18 år får åklagaren enligt 10 § LUL, innan talan har väckts vid domstol, inhämta yttrande enligt 1 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m. Syftet med bestämmelsen, som infördes i och med 1995 års ungdomsmålsreform, var att få till stånd en snabbare handläggning genom att förundersökning och personutredning kan bedrivas parallellt (prop. 1994/95:12 s. 70 ff.).

Genom en omorganisation inom kriminalvården år 1998 ersattes frivårdsmyndigheterna med lokala kriminalvårdsmyndigheter. Frivårdens verksamhet bedrivs numera av de lokala kriminalvårdsmyndigheterna.

6.2 Överväganden

Regeringens förslag: Åklagare skall under förundersökningen få inhämta sådant yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten som avses i 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Beredningens förslag: Överensstämmer med regeringens förutom att beredningens förslag inte innefattar någon begränsning för åklagare att inhämta yttrande från frivården efter det att åtal väckts.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker beredningsförslaget eller lämnar detta utan erinran. Förslaget avstyrks av *Mora tingsrätt* och *Ekobrottsmyndigheten*. *Helsingborgs tingsrätt* (majoriteten), *Hudiksvalls tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund* är tveksamma till om förslaget leder till några effektivitetsvinster.

Skälen för regeringens förslag

Behörighet för åklagaren att inhämta personutredning

Beredningen föreslår att åklagare skall få behörighet att fatta beslut om att inhämta yttrande från frivården. Som skäl anges bl.a. att det från flera håll framförts att inhämtande av personutredningar utgör en flaskhals när det gäller tingsrätternas genomströmningstider och att det i försöksprojektet som bedrivits i Handen (jfr avsnitt 4.1) visat sig att ett tidigt beslut om personutredning leder till en snabbare genomströmning. Beredningen anser därför att bestämmelsen som gör det möjligt att inhämta personutredning redan under förundersökningen bör komma till användning i långt större omfattning än vad som för närvarande är fallet. Det bästa sättet att åstadkomma detta är enligt beredningen att ge åklagaren behörighet att fatta beslut om att inhämta yttrande från frivården. I projektet i Handen var det regelmässigt åklagaren som beslutade om att personutredning skulle inhämtas.

Regeringen konstaterar att nästan alla remissinstanser har godtagit beredningsförslaget.

Utan tvivel är det så att ett tidigt beslut om personutredning har en positiv effekt när det gäller genomströmningstiden. *Kriminalvårdsstyrelsen* har i sitt remissyttrande även påpekat att ett tidigt beslut om personutredning innebär att klienten oftast är mer motiverad för att diskutera sin situation samt att de åtgärder som kan bli aktuella blir mer adekvata om de vidtas i anslutning till brottet. Även i Handenprojektet är erfarenheten från frivårdens sida att man upplever det lättare att få de misstänkta att medverka till personutredningen, om den kan genomföras nära den händelse som är föremål för en brottsutredning. Det gäller oavsett om brottet är erkänt eller förnekad. Enligt uppgift är det snarare så att de misstänkta upplever det som positivt att personutredning och brottsutredning bedrivs parallellt.

Om man bortser från erkända fall är sannolika skäl den misstankegrad som fordras för att yttrande skall få inhämtas från den lokala kriminalvårdsmyndigheten under förundersökningen. Denna misstankegrad är välkänd för åklagarna och motsvarar den som enligt huvudregeln fordras för att anhålla en person (24 kap. 6 § första stycket RB jfr 24 kap. 1 § RB). I ungdomsmålen får åklagarna redan inhämta yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten. I dessa mål gäller dessutom att åklagaren innan beslut fattas i åtalsfrågan i regel skall inhämta yttrande från socialnämnden (10 och 11 §§ LUL). Uppgiften att inhämta viss personutredning förekommer även inför t.ex. ett beslut om åtalsunderlåtelse med stöd av 20 kap. 7 § första stycket 4 RB. Det är således inte en helt ny arbetsuppgift som skulle åläggas åklagarna.

Som *Riksåklagaren* påpekat i sitt remissyttrande kan tidsvinsten komma att variera beroende på om det är polisen eller åklagaren som är förundersökningsledare i ärendet. I de ärenden där polisen är förundersökningsledare kommer beslut om inhämtande av personutredning att fattas först i nära anslutning till att åtal väcks. Regeringen anser dock att varje tidsvinst, oavsett om den är begränsad, är av godo ur ett medborgarperspektiv.

Det finns ytterligare fördelar med att åklagaren ges behörighet att besluta om viss personutredning. Om åklagaren hämtar in den aktuella personutredningen och denna kommer in till åklagaren innan han eller hon har meddelat beslut i åtalsfrågan, kommer det sannolikt att innebära att åklagarna i större omfattning än i dag kan utfärda strafföreläggande med villkorlig dom som påföljd. En anledning till att det inte sker i dag har nämligen uppgetts vara att det i avsaknad av personutredning ibland råder osäkerhet om förutsättningarna för villkorlig dom är uppfyllda.

Förslaget innebär inte att det övergripande ansvaret för att det finns ett tillräckligt underlag för att avgöra påföljdsfrågan flyttas från rätten till åklagarna. Ansvaret skall fortfarande ytterst åligga rätten. Förslaget tar inte heller sikte på de former av personutredningar som är mest ingripande från integritetssynpunkt för den enskilde. Rätten skall således alltjämt ensam ha beslutanderätt när det gäller läkarintyg enligt 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m. och rättspsykiatriska undersökningar.

Förslaget innebär inte heller att rätten fråntas sin beslutanderätt när det gäller att införskaffa yttranden från den lokala kriminalvårdsmyndigheten. Om åklagaren skulle vara tveksam till om yttrande skall inhämtas, skall han eller hon kunna vända sig till rätten med en begäran om att viss utredning skall inhämtas. Motsvarande gäller för övrigt redan i dag i ungdomsmålen (prop. 1994/95:12 s. 71 f). Det kan också inträffa att åklagaren bedömer att ett yttrande inte behöver inhämtas, men att rätten har en annan uppfattning i den frågan när målet väl kommer in dit. Självfallet skall rätten då kunna besluta om sådan personutredning.

Med hänsyn till vad som ovan anförts finner regeringen att beredningens förslag att åklagaren skall ha behörighet att inhämta yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten enligt 1 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m. bör genomföras.

Tidpunkten för åklagarbeslut

I beredningens förslag finns det inte någon begränsning i tiden vad gäller åklagarens behörighet att inhämta yttrande från frivården. Regeringen anser dock att åklagarens behörighet att inhämta yttrande bör begränsas till tiden innan talan har väckts vid domstol. När åtal redan väckts finns inte någon tidsvinst att göra och oklarhet kan uppkomma om det är rätten eller åklagaren som skall inhämta ett yttrande.

I vilka fall bör åklagaren inhämta personutredning?

En personutredning med anledning av misstanke om brott innebär normalt ett förhållandevis stort intrång i den enskildes integritet. *JK* har i sitt remissyttrande framfört farhågor att en konsekvens av att tidpunkten för personutredning förläggs till förundersökningen kan bli att det genomförs ett större antal onödiga personutredningar än vad som för närvarande är fallet. *Mora tingsrätt* och *Ekobrottsmyndigheten* framför liknande synpunkter. En sådan utveckling skulle naturligtvis vara olycklig inte minst från integritetssynpunkt. Regeringen har dock svårt att tro

att förslaget kommer att leda till någon beaktansvärd ökning av antalet onödiga personutredningar.

Åklagaren måste självfallet i varje enskilt fall noggrant överväga om inhämtande av yttrande från frivården är nödvändigt för att avgöra påföljdsfrågan eller om det annars behövs en särskild utredning om den misstänktes personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han eller hon avhåller sig från fortsatt brottslighet. Yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten enligt 1 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m., skall således inte rutinmässigt inhämtas av åklagare under förundersökningen i alla mål där det kan vara fråga om att döma till annan påföljd än böter och förutsättningarna enligt 2 § är uppfyllda.

Rätten bör även i fortsättningen besluta om yttranden från frivården i de fall den misstänkte begärs häktad. Det framstår som naturligt att åklagaren då avvaktar med att besluta om personutredning och framställer ett yrkande om sådan utredning vid häktningsförhandlingen, om han eller hon anser att behov av personutredning föreligger.

Överprövning av åklagarens beslut

Beredningen har övervägt om det skall vara möjligt för den misstänkte att få ett av åklagaren meddelat beslut om att inhämta yttrande från frivården prövat i domstol och kommit fram till att det inte behöver finnas en sådan möjlighet till domstolsprövning. Beredningen har hänvisat till vad som tidigare uttalats i förarbetena till 10 § LUL. Där konstaterades att det inte var nödvändigt att införa en sådan möjlighet till domstolsprövning. I stället framhölls att det inte fanns något hinder mot att den unge begär överprövning av åklagarens ställningstagande hos högre åklagare enligt de allmänna regler som gäller om detta (prop. 1994/95:12 s. 72). Regeringen ställer sig bakom beredningens uppfattning.

Behörighet för polismyndigheten att inhämta personutredning

Regeringen anser i likhet med beredningen att polismyndighet inte bör ges behörighet att besluta om sådana personutredningar som nu är aktuella. En sådan ordning skulle kunna medföra en ökad risk för att personutredningar infordras i onödan.

7 Vitesföreläggande vid kallelse till förhör under förundersökningen

7.1 Nuvarande ordning

Den som i ett brottmål skall inställa sig vid en domstol föreläggs i allmänhet att göra detta vid påföljd av vite. Regler om detta finns i rättegångsbalken. Balkens bestämmelser kompletteras av allmänna bestämmelser som finns i lagen (1985:206) om viten (viteslagen). Viten för in-

ställelser till en domstolsförhandling brukar avse en till två tusen kronor. Vid underlåtenhet att iaktta ett vitessanktionerat föreläggande dömer domstolen ut vitet, helt eller delvis. Om det är sannolikt att den kallade har laga förfall, dvs. en giltig ursäkt för att inte inställa sig, får dock enligt 32 kap. 6 och 8 §§ RB något vite inte dömas ut. Utdömda viten tillfaller staten. Om betalning inte sker kan under vissa förutsättningar vitet förvandlas till fängelse.

Under en förundersökning i brottmål får enligt 23 kap. 6 § RB förhör hållas med var och en som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. Ett förhör skall enligt 5 § förundersökningskungörelsen hållas på tid och plats som kan antas medföra minsta olägenhet för den som skall höras, om inte därigenom förundersökningens behöriga gång motverkas eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras. Förhöret skall också i övrigt anordnas så att onödig tidsspillan för den hörde undviks. I allmänhet hålls ett förhör på en polisstation. För vissa fall är dock ett telefonförhör tillräckligt och i en del fall kan enligt 8 § förundersökningskungörelsen förhöret ersättas av en skriftlig berättelse från den som har upplysningar att lämna. Den som skall höras bör enligt 5 § förundersökningskungörelsen, om det kan ske och det inte bedöms som olämpligt med hänsyn till utredningen, kallas i god tid till förhöret. I de allra flesta fall sker kallelsen per telefon eller genom ett lösbrev. Det finns inga bestämmelser om vite vid kallelse till ett förundersökningsförhör, om man bortser från de mycket speciella och ovanliga fall där under förundersökningen ett förhör hålls inför domstol. Avsaknaden av bestämmelser innebär att något vite inte får föreläggas. I stället för vite finns en möjlighet i vissa fall att framtvinga ett förhör genom hämtning (se närmare avsnitt 8).

Den som hörs under en förundersökning i brottmål har enligt kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål i normala fall rätt till ersättning för resa, uppehälle och tidsspillan. Någon ersättning utgår dock inte, om den hörde har försökt att avvika eller på annat sätt undandra sig förundersökning eller på annat sätt försvåra sakens utredning, om den hörde genom att falskeligen anmäla sig själv eller på annat sätt uppsåtligen föranlett förhöret utan att det funnits anledning till det, om den hörde är skyldig till brottet eller medverkat till detta eller om det i övrigt med hänsyn till den hördes förhållande till saken inte är skäligt att ersättning utgår.

Till skillnad mot vad som gäller vid t.ex. förhör i domstol äger förhör under en förundersökning rum på skilda platser. Det är inte helt ovanligt att förhör äger rum i den hördes bostad. I sådant fall brukar förhørsledaren och den som skall höras först ha kommit överens om en lämplig tidpunkt för förhöret. Många gånger sker förhör per telefon. Inte i något av dessa fall utfärdas någon kallelse. Det normala är dock att den som skall höras och som inte är anhållen eller häktad kallas att infinna sig på en polisstation.

Regeringens förslag: Den som skall höras under en förundersökning skall kunna kallas till förhöret vid påföljd av vite. Beslut om att en kallelse skall förenas med vite får fattas av undersökningsledaren eller av en polisman som får leda förhöret. En fråga om utdömande av vitet skall prövas av åklagaren. Den som har förpliktats att betala ett vite kan begära rättens prövning av detta beslut.

Beredningens förslag: Beredningen föreslår att även den som skall leda förhöret utan att vara polisman skall ha möjlighet att förelägga vite och att viten skall dömas ut av tingsrätt. I övrigt överensstämmer regeringens förslag med beredningens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker beredningsförslaget eller lämnar detta utan erinran. Förslaget avstyrks dock av *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Ekobrottsmyndigheten*, *Sveriges domareförbund* och *Sveriges advokatsamfund*. *Riksåklagaren* och *Brottsoffermyndigheten* avstyrker förslaget såvitt gäller målsägande och vittnen. *JK* och *Karlstads tingsrätt* ifrågasätter om fördelarna med förslaget överväger de nackdelar som uppstår. Såväl *RPS* som *BRÅ* framhåller att vite måste föreläggas med återhållsamhet. *JO* och *Sveriges advokatsamfund* anser att endast åklagare och polismän skall ha möjlighet att besluta om vitesföreläggande. En kammare vid *Ekobrottsmyndigheten* menar att vitesföreläggande skall få användas även utanför tillämpningsområdet för hämningsreglerna.

Svea hovrätt, *Göteborgs* och *Östersunds tingsrätter* samt *Domstolsverket* menar att åklagare bör ha rätt att döma ut ett förelagt vite. *Helsingborgs tingsrätt* (majoriteten) ifrågasätter om det inte bör vara förvaltningsdomstolarna som beslutar om ett vitesutdömande. *Jönköpings tingsrätt* anser att lagen (1996:242) om handläggning av domstolsärenden bör vara tillämplig i tingsrätten när det gäller utdömande av ett vite. Även *Göteborgs tingsrätt* tar upp frågan om ärendelagen bör vara tillämplig.

Skälen för regeringens förslag

Möjligheten att kalla vid vite under förundersökningen

Beredningen anger att det i inte obetydlig omfattning förekommer att den som kallas till ett förundersökningsförhör över huvud taget inte hör av sig till polisen och att polisen därför inte alltid kan utnyttja sin tid på ett effektivt sätt. Beredningen menar mot den bakgrunden att möjligheten att använda vitesförelägganden kan medföra att de som kallas till förhör under en förundersökning i större utsträckning följer kallelsen. Beredningen hänvisar i det hänseendet till prop. 1986/87:89 s. 123 där det hävdas att vitessanktionen utgör den praktiskt mest viktiga sanktionen i fråga om skyldigheten att infinna sig vid en domstolsförhandling. Beredningen föreslår mot den nu angivna bakgrunden att den som kallas för att höras under en förundersökning skall kunna föreläggas att infinna sig vid påföljd av vite, men bara om det är lämpligt med hänsyn till om-

ständigheterna i det enskilda fallet. Något föreläggande skall inte utfärdas om förhöret avses ske per telefon eller om kallelsen till förhör avser längre avstånd än att hämtning till förhöret får ske. Beredningen betonar att avsikten med förslaget är att öppna möjligheten till ytterligare ett sanktionsmedel när det gäller att få personer att inställa sig till ett förundersökningsförhör och att förslaget inte på något sätt innebär att det skall vara obligatoriskt med vitesföreläggande. Frågan om vite skall enligt beredningen övervägas i varje enskilt fall.

Det torde inte vara ovanligt att den som har kallats till ett förundersökningsförhör underlåter att inställa sig eller att ens höra av sig till den som skall hålla förhöret. Varje underlåtenhet av det slaget kan givetvis leda till en bristande effektivitet i polisarbetet. Vitesförelägganden är ett av de remedier man kan tänka sig att använda för att komma till rätta med detta (se även avsnitt 8.2 om ökade möjligheter till hämtning). Den remisskritik som riktas mot förslaget går ut på att förslaget inte kommer att få någon större praktisk betydelse, att förslaget kan försämra förhållandet mellan polisen och allmänheten samt att förslaget kan leda till praktiska problem och merarbete hos såväl polisen som hos domstolarna.

Enligt de nu gällande reglerna sker kallelser till polisförhör enkelt och formlöst. Någon sanktion anges inte i samband med kallelsen. Bakom varje kallelse ligger dock ett uttalat hot om hämtning. Av 23 kap. 7 § RB framgår sålunda att hämtning till förhör kan ske om den som kallats har uteblivit utan giltig orsak och väglängden inte överstiger den för hämtning maximala. Som angavs vid en reform år 1969 (se NJA II 1969 s. 682) bör kallelse till förhör på längre avstånd än att hämtning får ske inte förekomma annat än undantagsvis och när kallelse sker i ett sådant fall bör den som skall höras upplysas om att han eller hon inte är skyldig att inställa sig till förhöret. Några remissinstanser menar att hotet om hämtning får ses som ett starkare påtryckningsmedel än viteshotet och att viteshotet därför är onödigt. Regeringen delar inte den uppfattningen. I domstolarna torde det vara en allmän erfarenhet att de nuvarande reglerna om att t.ex. en tilltalad skall föreläggas ett vite har ett starkt berättigande trots att det även finns regler om hämtning av tilltalade. Regeringen ser det som positivt ifall viteshotet skulle leda till att man i en del fall undgick hämtning av en förhörsperson. Att en förundersökning i enstaka fall kan komma att ta längre tid därför att man först prövar ett vitesföreläggande och först därefter tar till hämtning är en konsekvens som kan godtas.

Några remissinstanser menar att polisförhör ganska ofta gäller personer som till följd av sin ekonomiska situation är vitesimmuna och att vitesförelägganden i sådana fall är overksamma. Viteshotet är som sanktionsmedel inte effektivt mot alla. Även här finns det emellertid anledning att dra paralleller med domstolssituationen. En vitessanktion i en domstolskallelse är långtifrån alltid onyttig när den kallade är medellös. I sammanhanget bör också påpekas att utdömda viten kan komma att förvandlas till fängelse.

Något mer substans ligger det enligt regeringen i den kritik mot beredningsförslaget som tar sikte på förhållandet mellan polisen och enskilda. Polisarbetet är beroende av ett förtroendefullt förhållande till allmänheten. Personer som har blivit utsatta för ett viteshot eller kanske till och med drabbats av att behöva utge ett vite kanske inte vid senare

tillfällen är lika villiga att ge sig till känna, meddela polisen uppgifter, etc. Personer som känner sig vara för hårt behandlade av myndigheter kan också komma att sprida sin uppfattning till andra. Vitesförelägganden kan alltså, om de används felaktigt, på sikt komma att motverka sitt syfte.

Sett ur ett medborgarperspektiv är det enligt regeringen viktigt att ett vitesföreläggande helst inte ges i andra fall än där det finns grund för antagande att den kallade inte annars kommer att lojalt uppfylla sina skyldigheter under förundersökningen. När det gäller domstolsförhandlingar kallas visserligen målsägande och vittnen redan första gången vid vite, men situationen är inte jämförbar med den som brukar råda under en förundersökning. Att någon uteblir från en domstolsförhandling får nämligen ofta till följd att förhandlingen behöver ställas in till stor olägenhet för andra som har infunnit sig och inte sällan med betydande kostnadskonsekvenser. Liknande situationer uppstår sällan när det gäller förhör under en förundersökning. Polisens nuvarande verksamhet utvisar också att många kallade hörsammar kallelsen. Särskilt i fråga om målsägande men även för de flesta vittnen och andra som inte kan sägas vara misstänkta för brott bör därmed gälla att en första kallelse i de allra flesta fall bör ges utan vitesföreläggande och att viteshotet sätts in först efter en bristande uppfyllelse av den första kallelsen. Lika med beredningen anser regeringen att vite inte bör föreläggas om förhör avses ske per telefon. Det kan endast i rena undantagsfall vara tillräckligt för ett viteshot att målsäganden eller vittnet inte kunnat anträffas för telefonförhör. Situationen blir emellertid en annan, om en telefonkontakt har etablerats och den som skall höras därvid t.ex. har vägrat att yttra sig. Regeringen menar att en begränsning av vitesmöjligheten enligt det som har sagts ligger i de förutsättningar för vitesanvändning som beredningen har ställt upp.

Otvivelaktigt är det en del problem förenade med vitesförelägganden. Främst är att märka att enligt 2 § viteslagen ett vitesföreläggande alltid skall delges adressaten. En delgivning sker enligt reglerna i delgivningslagen (1970:428). Detta innebär att man i ett vitesfall inte kan skicka en kallelse med vanligt lösbrev som man vanligen gör enligt nuvarande regler. Det skall dock även sägas att dagens regler anses innebära att en kallelse måste kunna bevisas för att en underlåtenhet att följa den skall kunna föranleda ett beslut om hämtning enligt 23 kap. 7 § första stycket RB. Delgivningen av vitesföreläggandet skapar alltså grunden för det enda alternativa tvångsmedlet.

Om man inför en möjlighet att förelägga vite vid kallelse till förhör under förundersökningen, kommer det också att föra med sig en viss ökad administration inom framför allt polisen. Merarbetet för polisen måste vägas mot de positiva effekter som en sådan möjlighet kan skapa när det gäller att effektivisera vissa förundersökningar. Regeringen kan inte dela de farhågor som några remissinstanser anfört om att denna möjlighet leder till en ökad byråkratisering och onödig omgång. Snarare skulle regeringen vilja framhålla förslaget betydelse för en flexibel ordning enligt vilken just det tvångsmedel kan användas som behövs för det enskilda fallet.

Sammanfattningsvis gör regeringen den bedömningen att vitesförelägganden i en hel del fall kan ha större nackdelar än fördelar när det gäller förundersökningsförhör men att det också förekommer en hel del

fall där sådana förelägganden bör kunna bidra till en snabbare lagföring och där nackdelarna är mindre framträdande. Regeringen anser att de av beredningen angivna förutsättningarna för vitesförelägganden är väl avvägda och ägnade att leda till att sådana förelägganden kommer att ges endast i de fall där det är motiverat. Förslaget bör därför genomföras.

Begränsningar i användningen av vitesföreläggande

För skyldigheten för vittnen och andra att inställa sig till domstolsförhandlingar gäller i princip inga begränsningar i fråga om den väglängd som ett vittne eller annan kan behöva tillryggalägga vid påföljd av vite. En kammare vid *Ekobrottsmyndigheten* menar att det inte heller i fråga om viteskallelser till förhör under en förundersökning bör finnas regler om maximal väglängd. Ett domstolsförhör bör enligt grundläggande processprinciper helst ske i ett sammanhang på ett ställe med alla som skall höras i målet. Något motsvarande gäller dock inte i fråga om förundersökningsförhör. Särskilt med tanke på att det i ett och samma ärende kan bli fråga om flera förhör med samme person under en förundersökning anser regeringen att anknytningen till den maximala väglängden för hämtning är ofrånkomlig. *Lagrådet* har i detta sammanhang i sitt yttrande föreslagit att den plats från vilken väglängden skall mätas skall vara den där den kallade har sin bostad. Regeringen kan ansluta sig till att utgångspunkten för väglängdens beräkning preciseras i lagtexten. En begränsning till bostadsbegreppet kan dock komma att bli svårtolkad, t.ex. när den kallade har flera bostäder eller stadigvarande uppehåller sig i någon annans bostad. Enligt regeringens uppfattning bör man därför som utgångspunkt för beräkningen välja samma konstruktion som den vilken förekommer i 23 kap. 7 § i fråga om hämtning och anpassa den till vitesföreläggande. Utgångspunkten för beräkningen bör därför lämpligen bli den plats där den kallade har sin bostad eller stadigvarande uppehåller sig.

För användningen av en vitesmöjlighet kommer de allmänna principerna för tvångsmedelsanvändning att gälla. Sålunda kommer legalitets-, ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna att behöva tillämpas. Av dessa är särskilt de två sistnämnda av praktisk betydelse. Behovsprincipen innebär att en myndighet får använda tvångsmedel bara när det finns ett påtagligt behov och en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig. Enligt proportionalitetsprincipen skall en tvångsåtgärd i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet stå i rimlig proportion till det som står att vinna med åtgärden.

När det gäller unga personer är möjligheterna att förelägga vite begränsade. Av 2 § andra stycket viteslagen framgår sålunda att vite inte får föreläggas, om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig förmåga att följa föreläggandet. I en nyligen framlagd proposition (prop. 2001/02:111 Kallelser av barn och ungdomar till domstolssammanträde, m.m.) föreslår regeringen att rättegångsbalkens bestämmelser om att den som skall kallas till domstol i vissa fall skall föreläggas vite inte gäller den som inte har fyllt 15 år. I samma proposition föreslås även att kallelser till ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år inte skall förenas med vite, om den unge inte kan infinna sig utan medverkan av vårdnadshavare eller annan som svarar för hans eller hennes vård och fostran.

Möjligheterna att förelägga vite i en kallelse till ett förundersökningsförhör bör inte vara mer omfattande. De föreslagna reglerna om kallelse vid vite till domstolssammanträde bör därför tillämpas analogt. Så länge vitesregler är fakultativa och alltså inte obligatoriska behövs det för dem dock inga uttryckliga undantagsregler av det slag som tas upp i den angivna propositionen.

Meddelande av vitesföreläggande

Beredningen föreslår att ett beslut om vitesföreläggande skall få meddelas av undersökningsledaren eller av någon annan som får leda förhöret. Några remissinstanser menar att endast åklagare och polismän och alltså inte s.k. civilanställda skall kunna besluta. Regeringen delar dessa instansers uppfattning med hänsyn till att vitesfrågan i en del fall kan vara mindre lätt att bedöma.

En remissinstans menar att det av ett vitesföreläggande bör framgå att vitet avser inställelsen och inte skyldigheten att uttala sig. Regeringen kan dock inte se att avsaknaden i ett föreläggande av en uttrycklig förklaring i det hänseendet skulle kunna ge upphov till någon risk för missförstånd. Självklart får dock ett föreläggande aldrig ges en vilseledande utformning.

Utdömande av vite

En ideal användning av den fakultativa vitesmöjligheten skulle innebära att vitesföreläggande gavs endast i de fall där vitet faktiskt framtvingar att kallelsen följs. Därmed skulle viten aldrig behöva dömas ut. Självklart kan man dock aldrig nå det ideala tillståndet. Man måste alltså räkna med att det i en del fall uppstår ett behov av att döma ut vitet. Dömer man inte ut ett försuttet vite riskerar man att vitessystemet blir tandlöst.

Som huvudregel gäller enligt viteslagen att frågor om utdömande av vite prövas av länsrätt på ansökan av den myndighet som har utfärdat vitesförelägandet. Frågor om utdömande av viten som har förelagts någon till fullgörande av en skyldighet i rättegång eller i ett annat motsvarande förfarande prövas dock utan någon särskild ansökan av den myndighet som har utfärdat förelägandet. Det finns också speciella regler enligt vilka förvaltningsmyndigheter har möjlighet att döma ut viten som de själva har förelagt. Som exempel gällande inställelseviten kan här nämnas de regler i 2 kap. 10 – 12 §§ utsökningsbalken som ger kronofogdemyndighet möjlighet att såväl förelägga som döma ut sådana viten. Andra exempel erbjuder åtskilliga bestämmelser i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder. Det är till och med tveksamt om det finns bestämmelser enligt vilka en förvaltningsmyndighet kan förelägga inställelseviten utan att myndigheten också kan döma ut vitet.

Beredningen föreslår att viten skall dömas ut av tingsrätterna. Flera remissinstanser menar dock att i stället åklagaren skall kunna besluta om utdömande. Som nämnts är huvudregeln enligt viteslagen att utdömandet av ett vite är en domstolsuppgift även när vitet har förelagts av en förvaltningsmyndighet. Man får emellertid en betydligt smidigare ordning,

om man låter uppgiften ligga i första hand på åklagarmyndigheten med rätt för den enskilde att få beslutet prövat i domstol. Ett utdömande av ett inställelsevite kräver generellt stor snabbhet för att vitessanktionen skall fungera väl. Åklagarna får också anses vara väl kompetenta att själva pröva frågor om vitesutdömande. Dessutom är att märka att ett vite i en kallelse till ett förundersökningsförhör i allmänhet kommer att ha förelagts av en polisman. Mot denna bakgrund bör man enligt regeringen välja åklagaralternativet. I sammanhanget bör 9 § första stycket viteslagen observeras. Den bestämmelsen innebär att ett vite inte får dömas ut sedan ändamålet med vitet har förlorat sin betydelse. Om ett förhör kan genomföras efter hämtning men innan åklagaren har dömt ut ett försuttet vite, förfaller sålunda frågan om utdömandet.

Med hänsyn till den koppling som ett vitesutdömande i de aktuella fallen har till brottmålsfrågor i allmänhet och kan ha till ett aktuellt brottmål anser regeringen att åklagarens beslut bör kunna prövas av tingsrätten. En begäran om sådan prövning bör göras hos åklagaren, som med eget yttrande överlämnar ärendet till tingsrätten.

Lagrådet har pekat på möjligheten att låta domstolshandläggningen ske enligt ärendelagen. Det har emellertid nackdelar att på det sättet koppla samman rättegångsbalken och ärendelagen. Vidare har tingsrätten att pröva många andra frågor som uppstår under förundersökningen och i de fallen sker handläggningen i domstolen enligt rättegångsbalken. Enligt regeringens uppfattning bör man välja samma lösning för de fall där rätten prövar åklagarens beslut att utdöma vite. Mot bakgrund av Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna kan det inte komma i fråga att neka den som har förpliktats att betala vitet muntlig förhandling om han eller hon begär sådan.

Tingsrättens beslut kan överklagas till hovrätt.

Den omständigheten att frågan om utdömande av ett försuttet vite är under prövning hindrar inte att undersökningsledaren beslutar om hämtning till förhör av den som har försuttit vitet.

8 Väglängden för hämtning till förhör

8.1 Nuvarande ordning

Regler om hämtning till ett förundersökningsförhör finns i 23 kap. 7 § RB. I normalfallet gäller som förutsättning att den som skall höras först har kallats till ett förhör men utan giltig ursäkt uteblivit. Hämtning får ske utan föregående kallelse, om undersökningen avser ett brott för vilket det kan följa fängelse och det skäligen kan befaras att den som skall höras inte skulle följa en kallelse eller med anledning av en sådan skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen. Väglängden mellan förhørsplatsen och den plats där den som skall hämtas bor eller uppehåller sig får inte överstiga 50 kilometer. Särskilda regler gäller för den som är anhållen eller häktad.

Närmare bestämmelser om hämtning finns i 6 § förundersökningskungörelsen. En fråga om hämtning skall i allmänhet avgöras av undersökningsledaren. Hämtning av någon som inte är misstänkt för brott bör ske

endast när det föreligger särskilda skäl. Sådana skäl kan vara att förhöret inte eller endast med avsevärd svårighet kan hållas på den plats där den som skall höras befinner sig eller att ett vittne behöver inställa sig på en viss plats för konfrontation eller på brottsplatsen för prövning av vittnets iakttagelseförmåga eller för rekonstruktionsförsök. Ett annat skäl kan vara att det med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt krävs särskild skyndsamhet.

8.2 Överväganden

Regeringens förslag: Den längsta tillåtna väglängden för hämtning till ett förhör under en förundersökning ökas från fem mil till tio mil. Om det är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum skall dessutom hämtning få ske oavsett väglängden.

Beredningens förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Brottsoffermyndigheten* motsätter sig en reform såvitt gäller målsägande och vittnen. I övrigt har remissinstanserna tillstyrkt förslaget eller lämnat detta utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: Beredningen föreslår att den maximala väglängden för hämtning ökas från 50 till 100 kilometer. Som skäl anger beredningen bl.a. att många av landets invånare numera bor mer än 50 kilometer från närmaste polisstation och är mer rörliga än på 1960-talet då den maximala väglängden för hämtning senast tilläts att öka. Beredningen föreslår också att hämtning, om det är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum, skall kunna ske även när väglängden är mer än 100 km. Beredningen motiverar det förslaget med att det finns utredningar som bedrivs under ökad tidspress och som gäller allvarlig brottslighet och där det finns en risk för att bevisläget skulle komma att försämrans väsentligt, om utredningen skulle fördröjas av att hämtning till förhör inte kan ske.

Regeringen konstaterar att remissinstanserna allmänt har godtagit beredningsförslaget även om en remissinstans gjort ett undantag för hämtning av målsägande och vittnen.

Otvivelaktigt är en möjlighet att företa hämtningar till förhör över längre sträckor ägnad att effektivisera vissa förundersökningar. Hämtningar är inte så vanligt förekommande, men reglerna om hämtning har också en mer allmän betydelse. Som angavs vid en reform år 1969 (se NJA II 1969 s. 682) bör sålunda kallelse till förhör på längre avstånd än att hämtning får ske inte förekomma annat än undantagsvis och när kallelse sker i ett sådant fall bör den som skall höras upplysas om att han eller hon inte är skyldig att inställa sig till förhöret. En indirekt men viktig effekt av förslaget är att det tvingar en del av dem som med krav på fysisk närvaro skall höras under en förundersökning och som bor eller uppehåller sig mer än fem mil från det tänkta förhørsstället att frivilligt resa till det stället för att undgå risken av att bli hämtade av polis. Med dagens kommunikationsmedel bör en sådan resa endast i undantagsfall behöva orsaka dem några mera betydande problem. Eventuella olägenheter kan i allmänhet kompenseras genom de bestämmelser om ersättning för resa, uppehälle och tidspillan som finns genom den i avsnitt 7

anmärkta kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål. Om den hörde har försökt att försvåra sakens utredning eller det finns en skälig anledning till misstanke att han eller hon är skyldig till brottet, finns dock ingen sådan ersättningsrätt. Den som har hämtats till förhöret kan dock även i sådant fall få ersättning för hemresan, om han eller hon saknar medel till den.

Det finns givetvis också en viktig integritetsaspekt i sammanhanget. Denna gäller främst tvångshämtning som sådan, men självklart kan även vägsträckans längd vara av betydelse genom att denna generellt sett påverkar frihetsberövandets varaktighet. Särskilt när det är fråga om hämtningar över längre sträckor är det därför viktigt att regelverket tillåter hämtning endast när det finns ett mycket starkt behov av åtgärden.

För att hämtning skall kunna beslutas, skall enligt den nuvarande lydelsen av 23 kap. 7 § RB vissa förutsättningar vara uppfyllda. Även flera allmänna principer för användningen av tvångsmedel motverkar att hämtning sker på alltför långa avstånd när det inte är motiverat. Av dessa principer, som har berörts redan i avsnitt 7.2, finns det här skäl att åter nämna proportionalitetsprincipen och behovsprincipen. Också den i det avsnittet anmärkta regeln i 5 § förundersökningskungörelsen om att en förundersökning bör bedrivas så att ingen i onödan får vidkännas olägenhet har betydelse. De nu angivna reglerna och principerna skapar sammantagna tillräckligt goda förutsättningar för att man utifrån dem skall kunna tillåta att hämtningar sker trots att vägsträckan uppgår till tio mil.

För att hämtning skall kunna ske utan hänsyn till väglängden måste emellertid ställas högre krav. Den av beredningen föreslagna förutsättningen är att det skall vara av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum. Som beredningen påpekar återfinns uttrycket ”synnerlig vikt” i 27 kap. 20 § RB som handlar om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Beredningen, som redovisar de uttalanden som gjordes när den paragrafen kom till (prop. 1988/89:124 s. 123 f.), menar att uttalandena bör ha sin giltighet även i det sammanhang som nu är aktuellt. Beredningen påpekar att uttrycket synnerlig vikt är valt för att markera en restriktivitet vid tillämpningen. Det innebär att man beträffande ett förhör till vilket hämtning på längre avstånd än tio mil övervägs måste göra den bedömningen att bl.a. utredningsläget gör förhöret nödvändigt och att utredningen i princip inte kan föras framåt med, för den enskilde, mindre ingripande åtgärder. Det sistnämnda uttrycks för övrigt även genom behovsprincipen. En mindre ingripande åtgärd kan t.ex. vara att hämtning sker inom den begränsade väglängden tio mil. Det bör således alltid övervägas om förhørsledaren i stället för att hämta en person på ett avstånd som överstiger tio mil kan hålla förhöret på en plats närmare den plats där den som skall höras har sin bostad eller uppehåller sig.

Regeringen menar i likhet med beredningen att man med kravet på ”synnerlig vikt för utredningen” kan tillåta hämtning även om väglängden överstiger tio mil.

I fråga om utsträckta möjligheter till hämtning av speciellt målsägande och vittnen kan man dock hysa viss tveksamhet till beredningsförslaget. Självklart bör sådana personer inte tvångshämtas utan goda skäl (jfr det som har anförts i avsnittet om vitesförelägganden). Regeringen gör emellertid den bedömningen att målsägande och vittnen erbjuds ett tillfredsställande skydd mot olämpliga hämtningar genom de redan gällande

reglerna i 6 § förundersökningskungörelsen om begränsning i vissa fall av möjligheterna till hämtning.

Mot den nu angivna bakgrunden finner regeringen att beredningens förslag om utvidgade möjligheter till hämtning bör genomföras. Förslaget bör enligt regeringen medföra att kallelser till förhör på längre avstånd än tio mil inte utfärdas annat än undantagsvis och att när kallelse sker utan att det finns en möjlighet till hämtning den som skall höras upplyses om att han eller hon inte är skyldig att inställa sig till förhöret (jfr det tidigare angivna uttalandet från år 1969). *Lagrådet* har i sitt yttrande framfört att man nu bör ta tillfället i akt att föra över bestämmelsen i 6 § andra stycket förundersökningskungörelsen till 23 kap. 7 § RB. Som *Lagrådet* anför lär bestämmelsen i förundersökningskungörelsen statsrättsligt försvara sin plats endast med stöd av punkt 6 i övergångsbestämmelserna till 1974 års regeringsform. *Lagrådet* anser att den exemplifiering som finns i 6 § förundersökningskungörelsen möjligen kan stå kvar i kungörelsen som en verkställighetsföreskrift. Med hänsyn till *Lagrådets* uttalande föreslår regeringen en uttrycklig bestämmelse i 23 kap. 7 § RB till skydd mot olämpliga hämtningar av målsägande och vittnen. Hämtning till förhör av den som skall höras som vittne eller annars utan att vara misstänkt för brott, bör således äga rum endast när det föreligger skäl av särskild vikt för en sådan åtgärd.

9 Ikraftträdande m.m.

Regeringens förslag: Lagändringarna skall träda i kraft den 1 juli 2002.

Beredningens förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Rikspolisstyrelsen* har pekat på att Polisen behöver en viss tid efter det att riksdagen beslutat om en reform för att ta fram nya blanketter och informera personalen. Remissinstanserna i övrigt har lämnat förslaget utan synpunkt.

Skälen för regeringens förslag: De nya reglerna om åklagarstämning, personutredning, vitesföreläggande och hämtning är angelägna och bör träda i kraft så snart som möjligt. Regeringen anser därför att de bör träda i kraft redan den 1 juli 2002.

De nya reglerna bör kunna tillämpas även i förundersökningar som pågår vid ikraftträdandet. Någon särskild övergångsbestämmelse behöver inte införas.

10 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen får inte några budgetkonsekvenser.

Beredningens bedömning: Överstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Det övervägande antalet remissinstanser har lämnat förslaget utan synpunkt. *Göteborgs och Östersunds tingsrätter* ställer sig tveksamma till om förslagen kommer att minska tingsrättens kostnader. *ST-Domstol* har gett uttryck för liknande synpunkter. *Domstolsverket* anser att en rad projekt måste startas lokalt för att se till att de möjligheter utnyttjas som nu skapas för samverkan mellan polis, åklagare och domstol.

Skälen för regeringens bedömning: Ur effektivitetssynpunkt innebär förslagen fördelar för hela rättsväsendet. Förslagen bör leda till att fler brott kan utredas och beivras.

Förslaget om utvidgad behörighet för åklagare att utfärda stämning och kalla till huvudförhandling kan medföra vissa ekonomiska konsekvenser för domstolarna och åklagarmyndigheterna. Utnyttjar en domstol möjligheten att till åklagare överlämna uppgiften att stämma och kalla till huvudförhandling kommer kostnaderna för detta att flyttas från domstolen till åklagarmyndigheten. Det kan föranleda behov av en översyn av resursfördelningen mellan domstolarna och åklagarmyndigheterna. En närmare bedömning av hur resursfördelningen skall se ut kan dock enligt regeringens bedömning inte göras förrän det inleds en utökad verksamhet med åklagarstämningar. Sammantaget för rättsväsendet i sin helhet torde förslaget inte innebära några kostnadsökningar.

Förslaget om vitesföreläggande kan medföra några nya mål i domstolarna om prövning av beslut om utdömmande av vite. Något behov av resursförstärkningar till följd av detta föreligger inte utan eventuellt merarbete bör kunna hanteras inom anslagsramen.

11 Författningskommentar

11.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

23 kap. 6 a §

Paragrafen, som är ny, ger möjlighet till vitesföreläggande vid kallelse till förhör under förundersökningen. Paragrafen behandlas i avsnitt 7.

Enligt *första stycket* får kallelse till förhör förenas med vite om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. I princip gäller bestämmelserna oavsett om den som kallas till förhöret är misstänkt, målsägande eller vittne. Viteshotet bör dock inte användas mot någon som inte är misstänkt och som inte har obstruerat (jfr avsnitt 7.2). I första stycket sägs också uttryckligen att vite inte får föreläggas, om förhöret avses ske per telefon. Viteshotet får inte heller användas om väglängden till den plats där förhöret skall hållas överstiger tio mil från den plats där den kallade har sin bostad eller stadigvarande uppehåller sig och det inte är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum.

Vitesföreläggande skall inte heller användas om den som skall höras är häktad eller anhållen eller på liknande sätt omhändertagen. Detsamma gäller när förhöret äger rum i den hördes bostad. Möjligheten att kalla förhörspersoner som är under 18 år vid påföljd av vite har behandlats i avsnitt 7.2.

Den som har beslutat om vitesföreläggandet skall bestämma vitesbeloppets storlek. Beloppet bestäms utifrån de allmänna riktlinjer som anges i 3 § viteslagen. Beloppets storlek skall framgå av föreläggandet. En kallelse av nu aktuellt slag skall delges. Det innebär att den kallelse som innehåller ett vitesföreläggande skall ges till känna på något av de sätt som anges i delgivningslagen.

Av *andra stycket* framgår att undersökningsledaren eller en polisman som får leda det aktuella förhöret är behörig att besluta om att en kallelse skall föras med ett vitesföreläggande. Det naturliga är att det är förhørsledaren som beslutar. Att den som skall höras normalt bör kallas i god tid framgår av 7 § förundersökningskungörelsen.

Skyldigheten att infinna sig i enlighet med en kallelse avser alltid en personlig inställelse. Om en person som har kallats att infinna sig vid ett förhör uteblir kan enligt *tredje stycket* ett nytt vite föreläggas i en kallelse till en senare dag. Vitesbeloppets storlek kan då sättas högre än i det första föreläggandet.

23 kap. 6 b §

Paragrafen, som är ny, avser frågan om utdömande av ett vite som förelagts enligt 6 a §. Paragrafen behandlas i avsnitt 7.

Av paragrafens *första stycke* framgår att frågan om utdömande av ett enligt 6 a § förelagt och senare försuttet vite skall prövas av åklagaren. Detta gäller oavsett om det är åklagaren själv eller en polisman som har förelagt vitet.

Den som av åklagaren har förpliktats att betala vitet kan enligt *andra stycket* begära rättens prövning av åklagarens beslut. Fristen för detta är tre veckor från det att han eller hon fick del av beslutet. Det är inget krav att den förpliktade formellt delges åklagarens beslut, men för att vitesstraffet skall verka är det viktigt att den enskilde får del av beslutet att vitet har dömts ut och att nya, kanske hårdare sanktioner väntar. En begäran om rättens prövning skall göras hos åklagaren, som med eget yttrande skall överlämna ärendet till rätten. I tingsrätten handlägges frågan om vitesutdömandet som ett s.k. RB-ärende. De allmänna reglerna i rättegångsbalken om laga domstol och domförhet gäller. Om den som förpliktats att betala vitet begär det, skall rätten hålla en förhandling i ärendet.

Tingsrättens beslut kan överklagas (49 kap. 3 § första stycket RB).

Vid prövningen av frågan om ett vite skall dömas ut bör bestämmelserna om skäligt rådrum och om laga förfall i 32 kap. 1 § respektive 32 kap. 6 § tillämpas analogt (jfr Gärde, m.fl. Nya rättegångsbalken, s. 434). Bestämmelser om vad som utgör laga förfall finns i 32 kap. 8 § RB.

Av *tredje stycket* framgår att åklagarens beslut verkställs enligt utsökningsbalken. Av 3 kap. utsökningsbalken följer att rättens beslut får verkställas.

23 kap. 7 §

Paragrafen reglerar frågor om hämtning till förhör under förundersökningen. De föreslagna ändringarna behandlas i avsnitt 8.

I de två första styckena görs en ändring när det gäller den maximala väglängden för hämtning till förhör under en förundersökning. Väglängden utökas från nuvarande femtio kilometer till tio mil. Möjligheten att få en inställelse till stånd genom ett vitesföreläggande enligt 23 kap. 6 a § får med hänsyn till proportionalitetsprincipen betydelse vid tillämpningen av första stycket. Om det finns skäl till antagande att omständigheterna inte påfordrar mer än ett vitesföreläggande, skall sålunda ett sådant föreläggande väljas.

Till paragrafen har lagts ett nytt *tredje stycke*. Där föreskrivs att hämtning till förhör enligt första eller andra stycket får ske oavsett väglängden, om det är av synnerlig vikt att förhöret äger rum. I första hand skall andra möjligheter att genomföra förhöret övervägas, t.ex. att förhörsledaren beger sig till en plats som ligger mindre än tio mil från den plats där den som skall hämtas har sin bostad eller uppehåller sig. Förutsättningarna för att tillämpa det tredje stycket är uppfyllda inte bara när förhöret i sig är av synnerlig vikt för utredningen utan också i fall då förhöret – oavsett det förväntade resultatet av förhöret – är nödvändigt för att utredningen skall kunna föras vidare eller slutföras.

Fjärde stycket, som är nytt, är hämtat från 6 § andra stycket förundersökningskungörelsen och innehåller begränsningar när det gäller möjligheten till hämtning av målsägande och vittnen. Hämtning får äga rum endast när det föreligger skäl av särskild vikt för sådan åtgärd. Exempel på sådana skäl framgår av 6 § andra stycket förundersökningskungörelsen.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

45 kap. 1 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om åtals väckande. De föreslagna ändringarna behandlas i avsnitt 5.

Den tidigare regleringen i *första stycket* om att rätten får ge åklagaren i uppdrag att själv utfärda stämning är flyttad till andra stycket. Andra meningen i första stycket om när åtal skall anses väckt i sådana fall då åklagaren väcker åtal återfanns tidigare i andra stycket och är i sak oförändrad. I första stycket har också gjorts en del språkliga justeringar.

Enligt *andra stycket* skall ett uppdrag från rätten till åklagaren att själv utfärda stämning ges i samråd med den berörda åklagaren eller åklagarmyndigheten. Avsikten är att även omfattningen av uppdraget till åklagaren skall bli föremål för samråd. Rättens uppdrag bör företrädesvis utformas som ett generellt förordnande att utfärda stämning. Detta får föras med de undantag och begränsningar som bedöms nödvändiga. Ett uppdrag till åklagaren att utfärda stämning bör även innefatta att ombesörja kallelser till huvudförhandling i målet (se vidare 45 kap. 16 §).

När åklagaren utfärdar stämning skall enligt andra stycket åtal anses väckt när ett exemplar av stämningen kom in till rätten. Det är en förändring i förhållande till gällande rätt såtillvida att tidpunkten för åtals väckande i sådana fall då åklagare utfärdar stämning för flertalet situationer har flyttats bakåt i tiden.

En föreskrift om vid vilken tidpunkt åklagaren till rätten skall ge in ett exemplar av den stämning som han eller hon har utfärdat återfinns för närvarande i 45 kap. 16 § fjärde stycket RB. Den har flyttats till andra

stycket i förevarande paragraf. I sak innebär förändringen i denna del att åklagaren skall ge in ett exemplar av stämningen till rätten redan i samband med att åklagaren utfärdar stämning och inte längre först vid den senare tidpunkten när stämningen delgivits den tilltalade. Ändringen hänger samman med att tidpunkten för åtals väckande i fall av åklagarstämning har ändrats.

Tredje stycket innehåller ändringar endast av språklig karaktär.

45 kap. 16 §

Paragrafen behandlar stämning som utfärdas av åklagare. De föreslagna ändringarna behandlas i avsnitt 5.

I *första till tredje styckena* har endast gjorts språkliga justeringar. Ett uppdrag till åklagaren att utfärda stämning bör, som angetts i kommentaren till 45 kap. 1 §, normalt även innefatta ett uppdrag att utfärda samtliga kallelser till huvudförhandlingen i målet. Snabbheten i förfarandet med åklagarstämning uppnås huvudsakligen på detta sätt. Det finns även en kostnadsaspekt. Att en och samma handling innehåller såväl en stämning mot den tilltalade som en kallelse till huvudförhandling spar kostnader för delgivning.

Lämplighetsrekvisitet i andra stycket är avsett att markera att åklagaren innan han eller hon tar in en kallelse i stämningen mot den tilltalade bör beakta bl.a. behovet av förberedande åtgärder inför huvudförhandlingen. Åklagaren, till skillnad mot rätten, har inte behörighet att besluta om samtliga sådana åtgärder. Förslaget om att åklagaren skall få behörighet att besluta om att inhämta viss personutredning (se avsnitt 6.2) innebär att det införs en möjlighet för åklagaren att besluta om en vanligt förekommande förberedande åtgärd. Det förslaget innebär i praktiken väsentligt ökade möjligheter att uppdra åt åklagare att utfärda stämning mot den tilltalade.

I bestämmelsen i tredje stycket att åklagaren får ombesörja sådana kallelser och förelägganden som avses i 15 § ligger att han eller hon kan delegera arbetet med kallelserna och föreläggandena till biträdespersonal.

Fjärde stycket har ändrats som en följd av ändringen i 1 § andra stycket att ett exemplar av stämningen skall ges in till rätten redan i samband med att åklagaren utfärdar stämningen. Sista meningen i fjärde stycket är ny och innebär en kodifiering av vad som redan anses gälla. Sedan sådana kallelser och förelägganden som avses i tredje stycket delgivits skall de således med bevis om det ges in till rätten.

Femte stycket är nytt och reglerar vem som skall vara behörig att pröva frågor om utdömande av sådana viten som har förelagts av åklagaren i kallelser till huvudförhandling. Sådana frågor skall prövas av rätten. Bestämmelserna i 32 kap. RB om skäligen rådrom och laga förfall är analogt tillämpliga när det gäller frister och terminer som har bestämts av annan myndighet än domstol. Någon särskild reglering av dessa frågor behövs således inte av den anledningen att det är åklagaren som har kallat till huvudförhandling.

11.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Prop. 2001/02:147

1 §

Paragrafen behandlar förutsättningarna för att ett yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten skall inhämtas. De föreslagna ändringarna behandlas i avsnitt 6.

Paragrafens *första och andra stycken* ändras så att paragrafen enbart reglerar förutsättningarna för att inhämta yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten, inte vem som är behörig att inhämta ett sådant yttrande.

2 §

Paragrafen behandlar när ett yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten skall inhämtas och förutsättningarna för att inhämta ett sådant yttrande innan allmänt åtal har väckts. De föreslagna ändringarna behandlas närmare i avsnitt 6.

I paragrafens *första stycke* anges vem som har behörighet att meddela ett beslut att inhämta yttrande från den lokala kriminalvårdsmyndigheten. Förutom rätten ges även åklagaren behörighet att besluta om sådant yttrande innan talan har väckts vid domstol. För ett sådant beslut under förundersökningen skall, som framgår av paragrafens *andra stycke*, alljämt fordras att den misstänkte har erkänt gärningen eller att det annars finns sannolika skäl för misstanken att han eller hon har begått brottet. I det sistnämnda hänseendet är det således inte någon förändring i förhållande till gällande rätt. Beslutet bör meddelas så snart det lämpligen kan ske.

Som framgår har rätten kvar sin behörighet att inhämta nu aktuella yttranden. Om åklagaren skulle vara tveksam till om yttrande skall inhämtas skall han eller hon kunna vända sig till rätten med en begäran om att yttrande skall inhämtas. I de fall när den misstänkte begärs häktad framstår det också som naturligt att åklagaren, om han eller hon anser att behov av personutredning föreligger, vid häktningsförhandlingen begär att rätten inhämtar sådan utredning. Om åklagaren under förundersökningen har bedömt att yttrande inte behöver inhämtas finns det inget hinder mot att rätten, när målet väl kommer in dit, beslutar om personutredning.

7 §

Paragrafen behandlar rättens möjlighet att förordna en läkare att avge läkarintyg om en misstänkt.

Paragrafens *första stycke* ändras till följd av att 2 § erhållit ett nytt andra stycke.

I *tredje stycket* görs endast en språklig justering.

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 23 kap. 7 §, 45 kap. 1 och 16 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i balken skall införas tre nya paragrafer, 23 kap. 6 a-c §§ av
följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

6 a §

*Den som skall höras under
förundersökningen får vid vite
kallas att infinna sig vid förhöret.*

*Vitesföreläggande enligt första
stycket får användas bara om det är
lämpligt med hänsyn till om-
ständigheterna i det enskilda fallet.
Föreläggande får aldrig ske om
förhöret avses ske per telefon eller
om kallelsen till förhör avser längre
avstånd än att hämtning får ske
enligt 7 §.*

*Beslut om vitesföreläggande
enligt första stycket meddelas av
undersökningsledaren eller av
någon annan som får leda förhöret.*

6 b §

*Uteblir den som har kallats enligt
6 a § får nytt vite föreläggas, om
förhöret äger rum en senare dag.*

6 c §

*Frågor om utdömande av vite
som har förelagts med stöd av 6 a §
prövas av tingsrätten i den ort där
vitet har utfärdats. Ansökan görs av
den myndighet som har beslutat om
föreläggandet.*

7 §

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, *femtio* kilometer, *må* han hämtas till förhöret.

Utan föregående kallelse *må* den som uppehåller sig inom en väglängd av *femtio* kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, *varå* fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Är den som skall höras anhållen eller häktad, skall han inställas å plats, som bestämts för förhöret.

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, *ett hundra* kilometer, *får* han hämtas till förhöret.

Utan föregående kallelse *får* den som uppehåller sig inom en väglängd av *ett hundra* kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, *på vilket* fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller *att han* i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum, får hämtning enligt första och andra styckena ske oavsett väglängden.

Är den som skall höras anhållen eller häktad, skall han inställas *på* den plats, som bestämts för förhöret.

45 kap.

1 §

Vill åklagaren väcka åtal, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan om stämning å den som skall tilltalas; rätten äge dock i den omfattning, som finnes lämplig, uppdraga åt åklagare att själv utfärda stämning.

Åtal skall anses väckt, då stämningsansökan inkom till rätten eller, om åklagaren utfärdat stämning, då denna delgavs den tilltalade.

Ej må mot den tilltalade nytt åtal

Åtal väcks genom att åklagaren hos rätten skriftligen ansöker om stämning mot den som skall tilltalas. Åtal skall anses väckt då stämningsansökan kom in till rätten.

Rätten får i samråd med åklagaren uppdra åt denne att själv utfärda stämning. I sådant fall skall åklagaren i samband med att stämning utfärdas ge in ett exemplar av stämningen till rätten. Åtal anses väckt när detta exemplar kom in till rätten.

Nytt åtal får inte väckas mot den

väckas för gärning, för vilken han redan står under åtal.

tilltalade för gärning för vilken han redan står under åtal.

Prop. 2001/02:147
Bilaga 1

16 §

Stämning, som utfärdas av åklagare, skall innehålla vad i 4 § *stadgas* om stämningsansökan *och vara undertecknad av åklagaren*.

I stämningen skall åklagaren *tillika* förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten *uppgiva* de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock *ej*, om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet finner uppenbart, att bevis *ej* kommer att av den tilltalade *uppgivas*. Om det är lämpligt, *må* åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

Då mål av åklagare utsättes till huvudförhandling, *åligge honom att iakttaga* de föreskrifter om tiden för huvudförhandling, som meddelats av rätten; *åklagaren äge ombesörja* kallelser och förelägganden, som avses i 15 §.

Stämningen skall med *därvid* fogade handlingar delges den tilltalade. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress, som saknar betydelse för åtalet, skall inte framgå av de handlingar som delges. Sedan stämningen delgivits, skall *den med bevis därom omedelbart tillställas* rätten.

Stämning, som utfärdas av åklagare, skall innehålla vad *som föreskrivs* i 4 § om stämningsansökan.

I stämningen skall åklagaren *dessutom* förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten *ange* de bevis *som* han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Det gäller dock *inte* om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller *någon* annan omständighet finner *att det är* uppenbart att bevis *inte* kommer att *anges* av den tilltalade. Om det är lämpligt, *får* åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

När åklagare sätter ut ett mål till huvudförhandling, *skall han följa* de föreskrifter om tiden för huvudförhandling, som meddelats av rätten. *Åklagaren får utfärda sådana* kallelser och förelägganden som avses i 15 §.

Stämningen *och till denna* fogade handlingar skall delges den tilltalade. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress, som saknar betydelse för åtalet, skall inte framgå av de handlingar som delges. Sedan stämningen delgivits skall bevis *om detta ges in till* rätten. *När sådana kallelser och förelägganden som avses i tredje stycket delgivits, skall de med bevis om delgivning ges in till* rätten.

Frågor om utdömande av viten som förelagts i en kallelse med stöd av tredje stycket prövas av rätten utan särskild ansökan.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Prop. 2001/02:147
Bilaga 1

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall rätten inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten.

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall *åklagaren* eller rätten inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten.

Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller om rätten inhämtar utredningen på annat sätt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över delbetänkandet Snabbare lagföring 1 – Några förslag till förenklingar (SOU 2001:59)

Prop. 2001/02:147
Bilaga 2

Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Göta hovrätt, Handens tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Mora tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Örebro tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Karlstads tingsrätt, Hudiksvalls tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Luleå tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Ekobrottsmyndigheten, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Riksrevisionsverket, Tullverket, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Nämndemännens riksförbund, ST-domstol, ST-ÅV, Svenska polisförbundet.

Svenska kommunförbundet, TCO, SACO och LO har avstått från att yttra sig.

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 23 kap. 7 § samt 45 kap. 1 och 16 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i balken skall införas två nya paragrafer, 23 kap. 6 a och
b §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.*6 a §*

Den som skall höras under förundersökningen får vid vite kallas att infinna sig vid förhöret, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Vite får inte föreläggas, om förhöret avses ske per telefon eller om väglängden till den plats förhöret skall hållas överstiger tio mil och det inte är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum.

Beslut om vitesföreläggande enligt första stycket meddelas av undersökningsledaren eller av en polisman som får leda förhöret.

Uteblir den som har kallats vid vite, får nytt vite föreläggas i samband med kallelse till förhör en senare dag.

6 b §

Frågor om utdömande av vite som har förelagts med stöd av 6 a § prövas av åklagaren.

Den som har förpliktats att betala ett vite får inom tre veckor från det att han eller hon fick del av beslutet begära rättens prövning av detta. Begäran om sådan prövning skall göras hos åklagaren, som i så fall skall överlämna ärendet till rätten.

Innan rätten fattar beslut skall åklagaren ges tillfälle att yttra sig.

7 §¹

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, femtio kilometer, må han hämtas till förhöret.

Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av femtio kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Är den som skall höras anhållen eller häktad, skall han inställas å plats, som bestämts för förhöret.

Den som utan giltig orsak underlåter att följa en kallelse att inställa sig till ett förhör får hämtas till förhöret, om det har satts ut att hållas på en plats inom en väglängd av tio mil från den plats där han eller hon har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig.

Utan föregående kallelse får den som uppehåller sig inom en väglängd av tio mil från den plats där förhör skall hållas hämtas till förhöret, om undersökningen avser ett brott på vilket fängelse kan följa och det skäligen kan befaras att han eller hon inte skulle följa en kallelse eller att han eller hon med anledning av en kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

När det är av synnerlig vikt för utredningen att förhöret äger rum, får hämtning enligt första eller andra stycket ske oavsett väglängden.

Är den som skall höras anhållen eller häktad, skall han eller hon inställas på den plats som bestämts för förhöret.

45 kap.

1 §

Vill åklagaren väcka åtal, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan om stämning å den som skall tilltalas; rätten äge dock i den omfattning, som finnes lämplig, uppdraga åt åklagare att själv utfärda stämning.

Åtal skall anses väckt, då stämningensansökan inkom till rätten eller,

Åtal väcks genom att åklagaren hos rätten skriftligen ansöker om stämning mot den som skall tilltalas. Åtal skall anses väckt när stämningensansökan kom in till rätten.

Rätten får i samråd med åklagaren uppdraga åt åklagaren att utfärda

¹ Senaste lydelse 1969:588.

om åklagaren utfärdat stämning, då denna delgavs den tilltalade.

Ej må mot den tilltalade nytt åtal väckas för gärning, för vilken han redan står under åtal.

stämning. I sådant fall skall åklagaren i samband med att stämning utfärdas ge in ett exemplar av stämningen till rätten. Åtal anses väckt när detta exemplar kom in till rätten.

Nytt åtal får inte väckas mot den tilltalade för gärning för vilken han eller hon redan står under åtal.

Prop. 2001/02:147
Bilaga 3

16 §²

Stämning, som utfärdas av åklagare, skall innehålla vad i 4 § stadgas om stämningsansökan och vara undertecknad av åklagaren.

I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock ej, om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet finner uppenbart, att bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas. Om det är lämpligt, må åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

Då mål av åklagare utsättes till huvudförhandling, åligge honom att iakttaga de föreskrifter om tiden för huvudförhandling, som meddelats av rätten; åklagaren äge ombesörja kallelser och förelägganden, som avses i 15 §.

Stämningen skall med därvid fogade handlingar delges den tilltalade. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress, som saknar betydelse för åtalet, skall inte framgå av de handlingar som delges. Sedan stämningen delgivits, skall den med bevis därom omedelbart tillställas rätten.

En stämning som utfärdas av åklagaren skall ha det innehåll som anges i 4 § om stämningsansökan och vara undertecknad av åklagaren.

I stämningen skall åklagaren dessutom förelägga den tilltalade att inom en viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten ange de bevis som han eller hon vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis. Det gäller dock inte om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller någon annan omständighet finner att det är uppenbart att bevis inte kommer att anges av den tilltalade. Om det är lämpligt, får åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

En åklagare som sätter ut ett mål till huvudförhandling skall följa de föreskrifter om tiden för huvudförhandling som meddelats av rätten. Åklagaren får ombesörja sådana kallelser och förelägganden som avses i 15 §.

Stämningen och till denna fogade handlingar skall delges den tilltalade. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress, som saknar betydelse för åtalet, skall inte framgå av de handlingar som delges. Sedan stämningen delgetts skall bevis om detta ges in till rätten. När sådana kallelser och förelägganden som avses i

² Senaste lydelse 1994:420.

tredje stycket delgetts, skall de med bevis om delgivning ges in till rätten. Prop. 2001/02:147
Bilaga 3

Frågor om utdömande av viten som förelagts i en kallelse med stöd av tredje stycket prövas av rätten utan särskild ansökan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Prop. 2001/02:147
Bilaga 3

Häriigenom föreskrivs att 1, 2 och 7 §§ lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall rätten inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten.

Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller om rätten inhämtar utredningen på annat sätt.

Beslut att inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten skall meddelas så snart det lämpligen kan ske. Om allmänt åtal inte har väckts, får beslut meddelas endast under förutsättning att den misstänkte har erkänt gärningen eller det annars finns sannolika skäl för misstanken att han har begått brottet.

Rätten får, när det finns skäl till det, förordna en läkare att avge läkarintyg om en misstänkt, under förutsättning som anges i 2 § andra meningen. Om rätten särskilt anger det i förordnandet, skall in-

Föreslagen lydelse

1 §

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han *eller hon* avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall *ett* yttrande *inhämtas* från frivårdsmyndigheten.

Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller om *den inhämtas* på annat sätt.

2 §

Ett beslut att inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten meddelas *av rätten. Innan allmänt åtal har väckts, får beslut meddelas av åklagaren. Beslutet* skall meddelas så snart det lämpligen kan ske.

Om åtal inte har väckts, får beslut att inhämta yttrande meddelas endast under förutsättning att den misstänkte har erkänt gärningen eller det annars finns sannolika skäl för misstanken att han eller hon har begått brottet.

7 §

Rätten får, när det finns skäl till det, förordna en läkare att avge läkarintyg om en misstänkt, under förutsättning som anges i 2 § andra stycket. Om rätten särskilt anger det i förordnandet, skall intyget

tyget omfatta de medicinska förutsättningarna för att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om avfattningen av läkarintyget. Endast en läkare som får avge utlåtande över en rättspsykiatrisk undersökning får förordnas att avge ett sådant intyg som avses i första stycket andra meningen.

En misstänkt som inte är häktad är skyldig att inställa sig för läkarundersökning på tid och plats som läkaren bestämmer. Om den misstänkte inte inställer sig får polismyndigheten lämna handräckning för att han skall komma till undersökningen.

omfatta de medicinska förutsättningarna för att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning.

En misstänkt som inte är häktad är skyldig att inställa sig för läkarundersökning på tid och plats som läkaren bestämmer. Om den misstänkte inte inställer sig får polismyndigheten lämna handräckning för att han *eller hon* skall komma till undersökningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2002-02-22

Närvarande: f.d. hovrättspresidenten Bo Broomé, justitierådet Nina Pripp, regeringsrådet Göran Schäder.

Enligt en lagrådsremiss den 14 februari 2002 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken och
2. lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Åsa Nord.

Förslagen föranleder följande yttrande av *Lagrådet*:

Allmänt

Det är givetvis även enligt Lagrådets mening angeläget att bringa ner den inte sällan långa omloppstiden för brottsutredningar och brottmål. En rimlig handläggningstid är i sig ett rättssäkerhetskrav. Effektivitet får dock inte köpas till priset av att man underminerar en ordning som skall garantera en sorgfällig och såvitt möjligt likformig prövning och bevara förtroendet för de rättsvårdande myndigheterna.

Det får antas att de åtgärder som föreslås i remissen för att påskynda brottmålsförfarandet i vid mening får effekt, låt vara att denna är svår att gradera. Den oro som under remissbehandlingen har yppats för att tilltron till domstolarna som helt oavhängiga organ skulle försvagas kan inte negligeras – det gäller här närmast behörigheten för åklagare att utfärda stämning och kalla till förhandling. Lagrådets bedömning är emellertid att invändningarna inte har sådan avgörande tyngd att man behöver tveka om att genomföra den nu föreslagna lagstiftningen.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

23 kap. 6 a §

I paragrafen har införts nya bestämmelser om möjligheten att vid vite kalla till förhör under förundersökningen. Enligt första stycket skall vite inte få föreläggas om ”väglängden till den plats förhöret skall hållas överstiger tio mil”. Till skillnad mot regleringen i 7 § om förutsättningarna för hämtning till förhör är det inte i det nu aktuella stycket angivet från vilken plats väglängden skall mätas. Lagrådet föreslår att den andra meningen kompletteras enligt följande: ”Vite --- telefon eller om väglängden till den plats där förhöret skall hållas överstiger tio mil från den plats där den kallade har sin bostad och det --- rum.”

23 kap. 6 b §

Den som av åklagaren förpliktats att betala ett vite kan enligt andra stycket begära rättens prövning av detta. En begäran om rättens prövning skall göras hos åklagaren, som i så fall skall överlämna ärendet till rätten. Innan rätten fattar beslut skall åklagaren enligt tredje stycket ges tillfälle att yttra sig. Några andra regler om hur rätten skall handlägga ärendet föreslås inte. Lagrådet vill i det sammanhanget väcka frågan om det inte vore en lämpligare ordning att åklagaren med eget yttrande skall överlämna ärendet till rätten.

Rättsvårdsärenden som skall tas upp av en tingsrätt handläggs antingen enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen) eller enligt rättegångsbalken. Regeringen uttalar i författningskommentaren till paragrafen att frågan om vitesutdömandet i tingsrätten skall handläggas som ett s.k. RB-ärende, dvs enligt rättegångsbalken.

Beträffande andra ärenden som handläggs enligt rättegångsbalken innehåller balken ofta närmare bestämmelser om hur dessa ärenden skall handläggas, t.ex. vad gäller muntlig förhandling. Reglerna om hur rätten skall handlägga vitesärenden kan mot denna bakgrund framstå som ofullständiga.

Lagrådet vill som ett alternativ till en utförligare reglering i rättegångsbalken peka på möjligheten att göra ärendelagen tillämplig. Den lagen innehåller nämligen en färdig handläggningsordning som torde uppfylla de rätts säkerhetskrav som behöver ställas på hanteringen av vitesärenden.

23 kap. 7 §

I remissen uttalas viss tveksamhet inför att utsträcka möjligheterna till hämtning också beträffande målsägande och vittnen. Enligt regeringen erbjuds emellertid dessa personer ett tillfredsställande skydd mot olämpliga hämtningar genom redan gällande regler i 6 § i 1947 års förundersökningskungörelse. I denna föreskrivs sålunda att hämtning av den som inte är misstänkt för brott bör ske endast när det finns särskilda skäl. Sådana skäl exemplifieras i paragrafen.

Enligt Lagrådets mening bör man nu ta tillfället i akt att föra över den nämnda bestämmelsen till 23 kap. 7 § rättegångsbalken från förundersökningskungörelsen, där den statsrättsligt lär försvara sin plats endast med stöd av punkt 6 i övergångsbestämmelserna till 1974 års regeringsform. Möjligen kan exemplifieringen stå kvar i kungörelsen såsom en verkställighetsföreskrift.

45 kap. 1 §

I remissen föreslås att rätten skall få i samråd med åklagaren uppdra åt denne att utfärda stämning. Om uppdraget inte lämnas i ett konkret mål, torde det bli fråga om ett i administrativ ordning fattat beslut från rättens sida.

Med nuvarande bestämmelser får rätten lämna ”åklagare” ett uppdrag av det nu aktuella slaget i den omfattning som finnes lämplig. Bestämmelsen ger utrymme för att ett uppdrag kan lämnas till en eller flera åklagare. Den föreslagna lydelsen, som anger ”åklagaren” som adressat, är närmast att uppfatta så att rätten före sitt beslut måste samråda med den eller de åklagare till vilka uppdrag avses bli lämnat. Det är oklart på vilket sätt det föreslagna samrådet är tänkt att ske eller vilken betydelse

den enskilde åklagarens inställning till uppdraget har. Från rättens sida torde det vara frågan om att ge en behörighet till en eller flera åklagare att utfärda stämning och inte att tilldela åklagaren ett uppdrag i sedvanlig mening. Det är orealistiskt att rätten alltid skulle samråda med varje berörd åklagare före sitt beslut. Samtidigt får dock beaktas att det uppdrag som lämnas skall relateras till en eller flera åklagare eller till kategorier av åklagare. När det inte endast är frågan om uppdrag i ett konkret mål kan en lämplig ordning vara att rätten skall samråda med den åklagarmyndighet där åklagarna tjänstgör innan beslut fattas i saken, varvid myndigheten efter delegation torde kunna representeras av t.ex. chefen för en åklagarkammare. Därefter kan uppdrag ges åt åklagare med den avgränsning av kretsen som kan finnas lämplig. Första stycket första meningen kan förslagsvis ges följande lydelse: ”Rätten får i samråd med den berörda åklagaren eller åklagarmyndigheten uppdra åt åklagare att utfärda stämning.”.

Det anges med rätta i avsnitt 5.2 i den allmänna motiveringen att åklagarsidan aldrig skall kunna påverka valet av offentlig försvarare för den tilltalade genom sitt agerande i samband med åklagarstämning. Regeringen anser dock inte att det finns tillräckliga skäl att ställa upp formella hinder mot åklagarstämning när ett försvararförordnande blir aktuellt. Lagrådet kan godta denna ståndpunkt.

I motiveringen behandlas främst det fallet att den misstänkte har begärt att en viss person skall förordnas som offentlig försvarare. Lagrådet vill fästa uppmärksamheten på situationen då den misstänkte inte har uttalat preferens för någon viss advokat. Det finns anledning att varna för att en åklagarstämning med kallelse till viss huvudförhandlingsdag i så fall tillåts begränsa advokatvalet till dem som är tillgängliga den aktuella dagen. Detsamma gäller förordnande av lämplig person som målsägandebiträde.

Förslaget om ändring i lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 mars 2002

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, Thalén, Winberg, Ulvskog, Lindh, Sahlin, von Sydow, Pagrotsky, Östros, Messing, Engqvist, Rosengren, Lejon, Lövdén, Ringholm, Bodström, Karlsson, Sommestad

Föredragande: statsrådet Bodström

Regeringen beslutar proposition 2001/02:147 Snabbare lagföring